

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Modstandskampen 1940 - 45

5 · november 2000

Gestapofanger
Krigssejlere
Modstandsfolk

SAMMENSLUTNINGEN
AF DANSKE FANGER
FRA FRIHEDSKAMPEN
1940 - 45

HORSERØD
FRØSLEV
DACHAU
HANNOVER-STÖCKEN
NEUENGAMME
SACHSENHAUSEN
STUTTHOF
BUCHENWALD
THERESIENSTADT
RAVENSBRÜCK

Modstand - vist nytter det...

Modstandskampen 1940 - 45

Gestapofanger Krigssejlere Modstandsfolk

Sammenslutningen af danske fanger fra Frihedskampen 1940-45

Formand: Villy B. Jensen, Lindevej 12, 3200 Helsingør. Tlf. 48 79 45 91.

Sekretær: Solveig Skjøtt, Dalsø Park 128, 3500 Værløse. Tlf. 44 48 56 74.

Kasserer: Harry Henriksen, Sennepsmarken 11, 3060 Espergærde, Tlf. 49 13 16 80.

Bestyrelse: Erik Jensen, Harry Rasmussen, Johs. Damsgaard, Birgit Krasnik Fischermann, Peter Møller Madsen, Lillian Olsen, Kaj Christensen, Helge Hansen og Salle Fischermann

Indlæg dækker ikke nødvendigvis foreningens eller redaktionens synspunkter.

(Eftertryk tilladt mod kildeangivelse)

Kammeraternes Hjælpefond

Selvejende institution, stiftet 1945

Forretningsudvalg:

Formand: Anna-Lise Clausen, Præstefælledvej 67, 2270 Kastrop. Tlf. 32 51 50 13

Næstformand: Mogens Dyre, Kærvej 14, 6400 Sønderborg. Tlf. 74 42 86 26

Sekretær: Aase Beck Eigenbroth, John F. Kennedys Plads 4, 9000 Aalborg. Tlf. 98 12 32 31.

Kasserer: Poul Brandt, Lerholm Vænge 33, 2610 Rødovre. Tlf. 36 41 33 76.

Giro: 1000 780

Solveig Skjøtt, Dalsø Park 128, 3500 Værløse. Tlf. 44 48 56 74

Angående ophold i Kegnæs-huset, se bladets bagside.

Fangesammenslutningens Rekreattionsfond

Fonden, der er stiftet af SAMMENSLUTNINGEN AF DANSKE FANGER FRA FRIHEDSKAMPEN 1940-45, yder støtte til rekreationsophold for tidligere fanger og andre invaliderede fra frihedskampen.

Ansøgningsskema kan rekvireres hos formanden: Villy B. Jensen, Lindevej 12, 3200 Helsingør, eller i de enkelte foreninger. Der kan bevilges støtte på indtil 75% af rekreationsopholdets samlede pris, dog max. kr. 6.000.

Der ydes støtte til ophold på egentlige rekretionshjem, kuranstalter, sanatorier etc. Til ophold af mere feriemæssig karakter kan der ikke bevilges støtte.

Ansøgningsskemaet skal ved indsendelsen være udfyldt således, at samtlige spørgsmål er besvaret. Den i skemaet nævnte dokumentation skal være bilagt. Originale bilag vil blive returneret sammen med besvarelsen.

Da bevilgede beløb ikke kan udbetales til ansøgeren, men kun til rekreationsopholdets arrangør, må skemaet indsendes i så god tid, at svaret kan være fremme, inden betaling for opholdet skal finde sted. Det må påregnes, at behandlingen af ansøgninger i fondens bestyrelse tager omkring 14 dage.

Neuengamme Foreningens Rekreations- & Hjælpekasse til fordel for Frihedskampens Ofre

Adresse: Anna-Lise Clausen, Æbeløgade 14., 2100 København Ø, tlf. 39 17 78 60, hver tirsdag mellem kl. 11.00 og 13.00.

Midlerne fra salg af frimærker med overpris, til fordel for frihedskampens ofre og deres minde, udgivet i anledning af 40 års dagen - 4. maj 1985, uddeles til rekreationsformål eller -hjælp i særlige trangtilfælde. Beløb kan søges af danske statsborgere, der er - eller vil kunne anerkendes - i henhold til lov om erstatning til besættelsestidens ofre § 1a. Anmodning om ansøgningsskema sendes til ovenstående adresse.

ABONNEMENT, BLADREGNSKAB OG ANNONCER

Dagmar Mørk Jensen
Damms Teglgård 20, 1 th
6200 Aabenraa
Tlf./fax. 74 62 71 14 og
Tlf. 21 68 47 61
Giro 62 0 32 56

REDAKTION

Kaj Christensen
Sdr. Fasanvej 53, 4 th
2000 Frederiksberg
Tlf. 38 19 68 06
Ansvarshavende

Birgit Krasnik Fischermann
Gl. Vartov Vej 29, 2tv
2900 Hellerup
Tlf. 39 62 83 55

TRYK

Fjerritslev Tryk

TIL ABONNENTERNE

Bladet vil udkomme i månederne februar, april, juni, august og november. Stof der skal med i bladet skal være inde på redaktionen den 1. i måneden umiddelbart før.

PRIS

125,00 kr.

Modstandskampen 1940 - 45

Gestapofanger
Krigssejlere
Modstandsfolk

5. 2000

*Modstand -
vist nytter det...*

Modstandskampen 1940 - 45

Gestapofanger Krigssejlere Modstandsfolk

Organ for S sammenslutningen af danske fanger
fra FRIHEDSKAMPEN 1940-45

Buchenwald-klubben
Dachau-klubben
Landsforeningen Erhvervshæmmede fra Frihedskampen
Landsforeningen af Gestapofanger fra Besættelsen
Hannover-Stöcken-gruppen
Horserød-Foreningen
Landsforeningen af kz-fanger fra Neuengamme
Ravensbrück-gruppen
Sachsenhausen-foreningen
Stutthof-foreningen
Theresienstadt-foreningen
Krigssejlerne

Nr. 5

2000

6. årgang

Undskyldning fra Tyskland – omsider

*Betalinger til nazi-tidens slave- og tvangsarbejdere bliver omsider en realitet
Også tidligere KZ-fanger i Danmark får del i pengene*

Af *Therkel Stræde*

»Den tyske Forbunds dag beder slave- og tvangsarbejdere om tilgivelse for det, tyskerne har gjort imod dem.« Den 6. juli kom den omsider, undskyldningen, som tusindvis af ofre for nazismens terroristiske arbejdsmarkedspolitik har ventet på, i form af en dagsorden, vedtaget med overvældende flertal. Samtidigt vedtog Forbunds dagen en lov, som sikrer ofrene en godtgørelse i penge, så det ikke bliver ved ordene alene. Der er tale om en moralsk og humanitær gestus, ikke om egentlig erstatning, for som det hedder i lovens højtidelige fortale: nazi-tidens forbrydelser var så grave- rende, at de ikke kan opgøres og betales væk i penge.

Med loven oprettedes »Stiftelsen Erindring, Ansvar og Fremtid«, finansieret halvt af det private erhvervsliv, halvt af tyske offentlige midler. Stiftelsen skal indsamle godt 10 milliarder DM, som hurtigt skal deles ud til den tyske nazismes ofre over hele verden. Dermed er det meningen, at der sættes punktum for et tragisk kapitel i Tysklands nyere historie.

Det begyndte med, at Hitlers oprustningsprogram skabte enorm økonomisk aktivitet, og med indkaldelsen af millioner af tyske mænd til krigstjeneste. Manglen på arbejdskraft blev ikke afhjulpet ved at inddrage flere kvinder, for her blev regimet fanget af sin ideologi: kvinder skulle passe hjemmet og avle børn. Mange tyske kvinder var også utilbøjelige til at tage arbejde ude, for under 1. Verdenskrig havde de taget slæbet i fabrikkerne og var derefter blevet sendt hjem til kødgyderne uden tak.

I stedet for at lægge pres på kvinderne importerede det nazistiske regime arbejdskraft i stort omfang fra de besatte lande. Nogle kom – som de danske tysklandsarbejdere – som frivillige, til dels »hjulpet på vej« af lokalt økonomisk pres. Men de fleste deporteredes som tvangsarbejdere og udsattes for nedværdigende diskrimination og mishandling på arbejdspladserne i Tyskland. Og hundredtusinder spærredes inde i koncentrationslejre under aldeles umenneskelige omstændigheder, som kostede en høj procentdel livet, og udlejedes til det tyske erhvervsliv og offentlige ar-

bejdsgivere. I august 1944, hvor den tyske rustningsproduktion toppede, var der 8 mio. »fremmedarbejdere« på Det tyske Riges område, af hvilke noget over halvdelen må karakteriseres som tvangsarbejdere. Dertil kom ca. 600.000 slavearbejdere i koncentrationslejrene og deres udekommandoer. Også i de besatte lande udnyttede Tyskland et ukendt, men stort antal tvangsarbejdere.

Dette kapitel af nazismens historie blev imidlertid hurtigt glemt. De fleste tyske ofre fik erstatning for uberettiget frihedsberøvelse, svie og smerte m.m., og i takt med Vesttysklands integration i de vestlige fællesskaber gjaldt det også for en del af ofrene i disse lande. Men flertallet, der boede i Østblokkens lande, havde hverken Forbundsregeringen eller vestmagterne interesse i at tilgodese. Tysk industri unddrog sig enhver forpligtelse med henvisning til, at man selv havde stået under regimets tvang – en påstand, som dog med tiden blev undergravet af historisk forskning, som konkret påviste, at næsten alle virksomheder deltog med begejstring og betydeligt egeninitiativ i udnyttelsen

af den billigere fremmede arbejdskraft.

Først med kommunismens fald kom der bevægelse i de forstenede positioner. Den private ejendomsret skulle genetableres, og konfiskerede ejendomme gives tilbage til tidligere ejere. Men ofte viste det sig, at disse havde tilegnet sig dem uhæderligt fra jøder og andre forfulgte under nazismen. Tilbageleveringen af fast ejendom rejste spørgsmålet om andre tabte formueværdier, stjålen kunst og livsforsikringsydelse, som selskaberne havde snydt de efterlevende for. Schweiziske og andre banker kom i søgelyset for at berige sig på Holocaust-ofrenes bekostning, og som snobbolden rullede, fik også spørgsmålet om løn for slave- og tvangsarbejde ny aktualitet.

Mens Det tredje Riges program til »arisering« af økonomien alene sigtede mod at bestjæle jøder, var slave- og tvangsarbejdernes store flertal ikke-jøder, især fra Polen og de besatte dele af Sovjetunionen. Ikke desto mindre var det jødiske organisationer, der tog slave- og tvangsarbejdernes krav om erstatning for den løn, de blev snydt for, op. Og det var sammenkædningen af dette »fattigmandskrav« med de folkebratsrelaterede formuekrav samt en række sagsanlæg mod tyske storkoncerner ved amerikanske domstole, der fik USA's regering til at engagere sig som mægler.

Så længe Helmut Kohl sad på magten, var den tyske regerings kurs urokkelig: afvisning af slave- og tvangsarbejders krav. Som konservativ ønskede Kohl at skåne erhvervslivet med ekstra udgifter, som historierpolitiker var han uvillig til at indrømme, at Tyskland havde begået uret og forbrydelser imod Verdenskrigens »Fremdarbeiter«. Men i 1998 vendte skuden. Truslen fra KZ-overlevende om sagsanlæg ved en tysk ret fik Volkswagen-koncernen til at betale, og flere andre firmaer fulgte efter. Et halvt århundredes afvisningsfront var brudt sammen. Den 16. februar 1999 præsenterede 16 af de største tyske foretagender initiativet til en stiftelse, som på frivillig basis skulle sikre betalinger til de tidligere slave- og tvangsarbejdere.

I mellemtiden havde Gerhard Schröder i valgkampen lovet at tage sagen op og efter den socialdemokratiske-grønne koalitions tiltræden søgt forhandlingskontakt med industrien, jødiske organisationer og de vigtigste

berørte regeringer: USA, Israel, Polen, Rusland, Ukraine, Belarus og Den tjekniske Republik. Tyske og amerikanske advokater pressede på med stribevis af sagsanlæg – også tidligere KZ-fanger fra Danmark gjorde som bekendt krav gældende, bl.a. anlagde Ove Toft Jensen og Villy Mørk Jensen sagsanlæg mod den store Bosch-industrikoncern.

Over for fortidens kyniske satsning på »den biologiske løsning«, stod Schröders klare vilje til at få løst problemet en gang for alle – i det tætte samarbejde med industrien, som overraskende er blevet et kendetegn for centrum/venstre-regeringen. Alligevel krævede det – trods hyppige henvisninger til ofrenes skrøbelighed og høje alder – adskillige forhandlingsrunder, inden en aftale var på plads, og loven om den stiftelse, der skal administrere betalingerne, kunne vedtages. Mandag den 17. juli underskrev forhandlingsparterne i Berlin det system af bilaterale aftaler, som fuldstændiggør konstruktionen.

Knasterne har bl.a. været betalingerne finansiering. Erhvervslivet og det offentlige bidrager hver med 5 mia. D-Mark. Skatteborgerne bærer dog den tungeste byrde, da erhvervslivets bidrag er fradragsberettigede. Industriens stiftelsesinitiativ havde dog ved lovens vedtagelse kun opbakning fra 3.000 af Tysklands 220.000 virksomheder, så der manglede dækning for henved 2 milliarder DM. Derfor måtte den tyske forhandlingsleder Otto Graf Lambsdorff (fra det liberale FDP, økonomiminister under Kohl) tale med meget store bogstaver: her forelå en »ærespligt«, som tysk erhvervsliv måtte opfylde, og her måtte alle – også firmaer, som ikke udnyttede slave- og tvangsarbejdere, ja som måske først blev oprettet efter krigen – løfte i fællesskab. Selv om 100% sikkerhed imod nye krav næppe kan opnås, synes den retsfred i form af beskyttelse af firmaerne mod nye imageskadelige sagsanlæg, som har været industriens hovedanliggende, at være sikret.

Tysk erhvervslivs ønske om at trække en samlet slutstreg under alle krav har kompliceret både forløbet og stiftelsens endelige struktur. Godt 8 mia. DM er reserveret til de tidligere slave- og tvangsarbejdere. Men også mennesker, som har lidt formuetab som følge af »arisering«, og ofrene for livsforsikringssekskabernes berigelseskriminalitet skal have erstatning af stiftelsens midler. Det samme skal

ofrene for medicinske menneskeforsøg og de polske og sovjetiske tvangsarbejdere, som fødte under nedværdigende omstændigheder i tyske lejre samt deres børn. Få overlevede dog de »børnehjem«, som kommuner og firmaer oprettede til »racemæssigt mindreværdige« børn.

Spørgsmålet om, hvem der skal have hvor meget, faldt ret hurtigt på plads allerede i efteråret 1999. Overlevende fra KZ-lejre, fængsler og såkaldte »arbejderopdragelseslejre« i Tyskland samt ghettoer og tvangsarbejdslejre for jøder i Østeuropa – det drejer sig om 100-200.000 mennesker – får op til 15.000 DM hver med 50% af beløbet udbetalt straks. Mennesker, der var udsat for tvangsarbejde i mildere form i tysk industri eller for offentlige arbejdsgivere, får max. 5.000 DM med 35% straks og resten, når det samlede antal ansøgere og dermed den sum, der kan blive hver enkelt til del, kendes. Landarbejdere vil formentlig få en lavere sum, da behandlingen på bondegårdene i reglen var ganske tålelig.

Arvingers ret til betalinger efter afdøde har været et alvorligt problem. Den anerkendes kun for så vidt angår formue- og forsikringskrav. For slave- og tvangsarbejdernes vedkommende bliver der kun tale om betalinger til nulevende. Skulle man anlægge et strikt retssynspunkt og udbetale al den løn, tyskerne snød de udenlandske arbejdere for, alt i alt 10-12 mio. arbejdere eller disses efterkommere, med renters rente, var der brug for et trecifret milliardbeløb. Dog vil efterladte få betaling i de tilfælde, hvor en slave- eller tvangsarbejder er afgået ved døden den 16. februar 1999 – dagen for oprettelsen af industriens stiftelsesinitiativ – eller senere. Den bestemmelse får betydning for flere enker efter danske KZ-fanger.

Den lov, der blev retskraftig med godkendelsen i det tyske andetkammer Forbundsrådet den 14. juli 2000, imødekommer en væsentlig del af den kritik, der blev rettet imod det oprindelige lovforslag, ikke mindst fra de organisationer, der repræsenterer Holocaust-overlevende og tidligere fanger. Ofrenes repræsentanter har fået en stærkere placering i stiftelsens bestyrelse, og der bliver de samme betalinger til ofre, som bor i lande, der ikke deltog i forhandlingerne, herunder Danmark. Det så i første omgang ud til, at de var blevet glemte, men fangeforeninger fra en række lande og også statsminister

Poul Nyrup Rasmussen interve- rede med henvendelse til de tyske forhandlere og Gerhard Schröder. Det fond til generelle sociale og uddannelsesmæssige formål samt fremme af mellemfolkelig forståelse, som oprettes under stiftelsen, og som industriens repræsentanter lagde megen vægt på, er blevet beskåret væsentligt til fordel for direkte betalinger til de ramte. Og de implicerede stater har aftalt, at disse betalinger er skattefrie og ikke må modregnes i pensioner og sociale ydelser.

Også i Danmark vil en del ældre mennesker modtage ydelser fra stiftelsen. Det drejer sig dels om tidligere fanger i tyske koncentrationslejre, fængsler og »arbejderopdragelses- lejre«, dels om jøder, som har lidt for- muetab som følge af forfølgelse og

»arisering« eller været indespærret i ghettoerne i Østeuropa. En del er kommet til landet i efterkrigstiden som flygtninge og indvandrere fra de kommunistiske og post-kommunistiske stater, og blandt disse er der sand- synligvis også mennesker, der var tvangsarbejdere i de mildere katego- rier. At skønne over i alt-tallet er ikke let. Det ligger formentlig på mindst 600 personer, hvoraf fangeforeningernes medlemmer udgør cirka halvde- len.

PS: Den 6. juli vedtog Forbundsda- gen i Wien en tilsvarende lov. I Østrig er processen gået hurtigere og langt mere gnidningsløst. Krav om slave- og tvangsarbejdererstatning blev først for alvor rejst, da Schüssel/Hai- der-koalitionen kom til magten. Øst- rigiske erhvervsvirksomheder har

oven i købet vist sig mere betalings- villige end de tyske. Med den mangel på skyldsbevidsthed og seriøs bear- bejdning af den nazistiske fortid, som kendetegner østrigsk politisk kultur, må den høje profil og hastige afvik- ling dog nok mest tilskrives bereg- ning: man vil ind i varmen igen i EU og det internationale samfund. Men naturligvis profiterer Østrig også på, at alle retlige og etiske aspekter af det komplicerede problem har været vendt og drejet – i den tyske proces.

Therkel Stræde er lektor i samtidshistorie ved Syddansk Universitet i Odense. Han forsker i de tyske koncentrationslejres hi- storie, herunder særligt industriens ud- nyttelse af KZ-fanger om slavearbejds- kraft.

Pressemeddelelse:

Loven om restitution til slave- og tvangsarbejdere, samt andre ofre for nazismens forbrydelser

Af advokat Leslie Rabuchin

Loven om restitution til slave- og tvangsarbejdere, samt andre ofre for nazismens forbrydelser blev vedtaget i det tyske parlament den 17. juli 2000 og venter nu blot på præsidentens un- derskrift.

Der er i den anledning nedsat en dansk nationalkomite:

»Den danske nationalkomité for rådgivning af ofre for Nazi-Tysklands forfølgelses-, tvangsarbejds- og folke- drabspolitik«, hvis formål det er at va- retage alle ansøgningsberettigedes in- teresser.

Komiteen består af: Formand: Villy B. Jensen, Sammenslutningen af dan- ske fanger fra frihedskampen 1940-1945, Dagmar Mørk, Fédération Inter- nationale des Résistants, Birgit Krasnik Fischermann, Theresienstadt-Forenin- gen, Bent Bograd, De Mosaiske Troes- samfund, Therkel Stræde, personligt medlem.

Til komiteens administrator er valgt advokat Leslie Rabuchin, Advoka- terne i Bødkergården, Vestergade 13, 3200 Helsingør, tel. 4879 4488. Alle hen- vendelser skal rettes til administrator.

Oplysninger om endelige ansøg- ningskriterier, ansøgningsskemaer m.v. vil blive annonceret i dagspres- sen, samt offentliggjort i bladene

»Modstandskampen 1940-45« og »Jødisk Orientering«.

De foreløbige (og ikke fyldest- gørende) kriterier for ydelser efter lo- ven kan summarisk sammenfattes så- ledes:

1 Slave- og tvangsarbejdere:

Berettigede til ydelser er:

Kategori A – slavearbejdere.

Kategori A omfatter personer, som var indespærret og tvunget til at ar- bejde i en koncentrationslejr, et fæng- sel, en ghetto eller under lignende omstændigheder. Afgørende er, at man var indespærret under umenne- skelige betingelser og nægtedes til- strækkelig ernæring og lægehjælp, således at opholdet og arbejdet ud- gjorde en konstant og overhængende trussel mod ofrenes liv og førlighed.

Det er i skrivende stund uvist, om personer, der var for syge – eller for unge til at arbejde, kan få ydelse i denne kategori.

Personer, der søger restitution ifølge denne kategori, skal ikke i hvert tilfælde dokumentere vilkårene, hvor- under man levede og arbejdede. Der er således allerede udarbejdet lister over lejre og fængsler, hvor betingel- serne for restitution er opfyldt.

Kun ofrene selv (i tilfælde, hvor den overlevende er afgået ved døden den 16. februar 1999 eller senere, dog æg- tefællen) kan gøre krav gældende i denne kategori.

Kategori B – tvangsarbejdere

Kategori B omfatter personer, som blev deporteret fra deres hjemland til Det tyske Rige eller et af dette besat område og der blev tvunget til at ar- bejde i virksomheder inden for hånd- værk, industri eller den offentlige sek- tor. Det er en betingelse, at man blev holdt indespærret under fangelig- nende vilkår eller tilsvarende særligt dårlige levevilkår.

Det er muligt, at denne kategori til- lige omfatter personer, som blev de- porteret til arbejde i landbruget.

Det forudsættes, at deportationen foregik ved ikke-økonomisk magtan- vendelse. Derfor er danske »tysk- landsarbejdere« ikke berettiget til ydelser, med mindre de blev inde- spærret i Gestapos såkaldte arbejds- opdragelseslejre.

2 Ofre for formueskader:

Loven giver også mulighed for resti- tution for tab af formue.

Berettigede er personer, som har lidt formuetab som følge af racemæssig forfølgelse (herunder beslaglæggelse (»arisering«) af værdier, hvori tyske erhvervsforetagender deltog på væs- entlig, direkte og skadevoldende måde. Der kan bl.a. være tale om tab af værdipapirbeholdninger, løsøre og

kunstgenstande. Erstatningsspørgsmål om fast ejendom i Tyskland er typisk løst efter anden lovgivning. Det er en betingelse, at man ikke har modtaget restitution efter anden tysk lovgivning.

3 Ofre for tyske og andre forsikrings-selskabers berigelsesforbrydelser:

Der er tale om erstatning til efterkommere af mennesker, som havde tegnet forsikringspolicer, og hvor forsikrings-selskaberne har undladt at udbetale forsikringssummerne til de efterlevende. Det drejer sig primært om Holocaust-ofres livsforsikringer og medgiftforsikringer.

Berettigede er ofrene selv samt disses livsarvinger eller arvinger ifølge testamente.

Vurderingen og udbetalingerne foregår i samarbejde med »International Commission on Holocaust Era Insurance Claims«. Skadelidte, der allerede har ansøgt til International Commission on Holocaust Era Insu-

rance Claims, er under behandling og skal ikke ansøge igen.

4 Andre kategorier:

Der kan desuden ydes restitution til følgende grupper:

- e) Ofre for medicinske menneskeforsøg.
- f) Kvinder der mistede børn på tyske hjem for børn af tvangsarbejdere.
- g) Børn, der har lidt alvorlig personskade på grund af anbringelse på »børnehjem«.
- h) Ofre, der har lidt anden personskade.

Ydelserne:

Slavearbejdere: Maximum 15.000 DM
Tvangsarbejdere: Maximum 5.000 DM

Andre: Efter individuel bedømmelse.

Ansøgningskemaer og ansøgnings-procedure:

Ansøgningskemaer, der tidligere er indsendt via Sammenslutningen af danske fanger fra frihedskampen

1940-1945, vil automatisk blive behandlet i den danske komite. Desuden vil personer, der tidligere har indsendt ansøgningskema til advokat Leslie Rabuchin i forbindelse med »Swiss Fund for Needy Victims of the Holocaust«, automatisk modtage et ansøgningskema.

Alle andre kan rekvirere ansøgningskema hos advokat Leslie Rabuchin (telefon 4879 4488 – spørg efter sekretær Dorthe Møller).

Efter endt behandling i Den danske nationalkomité for rådgivning af ofre for Nazi-Tysklands forfølgelses-, tvangsarbejds- og folkebrabspolitik fremsendes ansøgningerne af advokat Leslie Rabuchin til »Conference on Jewish Material Claims Against Germany« (for så vidt angår de jødiske ansøgere) og til »International Organization of Migration« (for så vidt angår de ikke jødiske ansøgere).

Ansøgningsfrist:

Til advokat Leslie Rabuchin senest 31. december 2000.

Hvem er omfattet?

Memorandum vedrørende personer, som er omfattet af den netop vedtagne tyske lov om ydelser til slave- og tvangsarbejdere samt andre ofre for nazismens forbrydelser

Af *Therkel Stræde*

I det følgende skal det sammenfattes, hvilke persongrupper som vil være berettigede til ydelser efter loven om oprettelse af Stiftung Erinnerung, Verantwortung und Zukunft, samt hvilke i Danmark bosiddende personkredse, som falder ind under lovens kriterier. Opstillingen er baseret på lovforslaget, som det forelå for den tyske Forbundsdag efter afslutning af udvalgsbehandlingen (Bundestag Drucksache 14/3206 og 14/3459), dvs. i den form, hvori loven vedtoges ved 2./3. behandling i Forbunds-dagen den 6. juli 2000 og (uændret) i Forbunds-rådet den 14. juli 2000. Der-til kommer indenrigsudvalgets be-mærkninger til lovforslaget. Den endelige lovtekst er publiceret i den elektroniske udgave af Bundesge-setzblatt nr. 32 af 18. juli 2000, men den ligger i et format, som jeg ikke har kunnet åbne.

Det skal bemærkes, at loven forud-ser en »arbejdsdeling« med den øst-rigske stiftelse, som etableres efter

den østrigske Forbunds-dags ved-tagelse af en tilsvarende lov den 6. juli 2000. Slave- og tvangsarbejdere, der var »i indsats« i det territorium, som nu dækkes af Republikken Østrig, skal således have ydelser fra den øst-rigske stiftelse og er udelukket fra ydelser fra den tyske. Betalinger fra den schweiziske hjælpefond for Hol-ocaust-ofre får ingen indflydelse på ydelserne fra den tyske stiftelse.

De personer, som er berettigede til ydelser fra denne, er opregnet i lo-vens §11 og kan opdeles i neden-stående grupper:

1. Tidligere slavearbejdere

Denne gruppe fik ret tidligt i forhand-lingerne betegnelsen kategori A, ofte – også i officiel sammenhæng – kaldet slavearbejdere.

Den omfatter personer, som var in-despærret og tvunget til at arbejde i en koncentrationslejr, et fængsel eller en ghetto under tilsvarende omstæn-digheder. I den tyske tekst anvendes begrebet Haftstätte, som omfatter både fængsler, arresthuse og lignende

institutioner, herunder de af Gestapo drevne såkaldte arbejderopdragelses-lejre. Afgørende er, at man var inde-spærret under umenneskelige betin-gelser og nægtedes tilstrækkelig ernæring og lægehjælp.

Af de forudgående forhandlinger er det fremgået, at også de særlige – ofte mobile – tvangsarbejdslejre for jøder, som var udbredte i Polen og de besatte dele af Sovjetunionen, skal be-tragtes som faldende ind under denne kategori. Det præciseres i be-mærkningerne til lovforslagets §12 stk. 1. Derimod var tvangsarbejdslejre i Rumænien og Ungarn, herunder den ungarske hærs såkaldte »arbejds-bataljoner« for jøder på Østfronten, de to med Tyskland allierede stater ansvar og falder følgelig uden for den tyske stiftelses område.

Et vigtigt kriterium, som formulere-des af den tyske regerings historiske rådgiver, prof. Lutz Niethammer (universitetet i Jena) og accepteredes af forhandlerne bredt, er, at opholdet og arbejdet fandt sted under omstæn-digheder, som udgjorde en konstant og overhængende trussel mod ofrenes liv og førlighed. Det har været fremme i forhandlingerne, at selve opholdet i en lejr, et fængsel eller en ghetto skulle være afgørende, ikke om man faktisk udførte tvangs-arbejde, endside om dette udførtes for

et tysk industriforetagende, en ghettoforvaltning eller en anden instans.

Dette har betydning for de fanger, som var for syge og afkræftede til at arbejde eller blev holdt i karantæne – samt for dem, der var for unge til at arbejde. Umiddelbart synes love at udelukke disse mennesker fra de ydelser, som skal gives til tidligere slavearbejdere. Det er muligt, at de i stedet skal tilgodeses inden for de nedenfor anførte grupper (børn, »anden personskade«). Af den den 17. juli 2000 undertegnede tysk-amerikanske aftale, som knytter sig til stiftelsesloven, uddybes det i pkt. 4, hvad der skal forstås ved »personskader pgra. andre, ikke-tvangsarbejdsrelaterede uretshandlinger«, og det anføres, at ofre for medicinske forsøg og børn, der var spærret inde i »børnehjem« for tvangsarbejderbørn, får fortrin til ydelser inden for denne kategori. Det må betyde, at børn, som var indespærret i koncentrationslejre og ghettoer (og må anses for endnu hårdere ramt), også skal tilgodeses. Der har, så vidt jeg kan se, ikke i forhandlingerne været tale om, at disse mennesker ikke skulle modtage ydelser. Men man må nok afvente en stillingtagen fra den bestyrelse (Kuratorium), som skal nedsættes for stiftelsen inden for de næste uger.

For en definition af, hvad en koncentrationslejr er, henviser stiftelsesloven til Bundesentschädigungsgesetz §42. I praksis har man i administrationen af Bundesentschädigungsgesetz udarbejdet lister over lejre og fængsler, hvor betingelserne er dokumenteret at have været sådan, at ofrene automatisk falder ind under denne lov. Der bliver altså ikke tale om, at mennesker, der søger om ydelser fra den ny stiftelse, i hvert enkelt tilfælde skal dokumentere vilkårene i den eller de lejre, man var i. Det vil sandsynligvis være tilstrækkeligt, at man dokumenterer, at man opholdt sig i en lejr eller et fængsel, som er »anerkendt«, dvs. optræder på de etablerede tyske lister.

Bundesentschädigungsgesetz-listerne er imidlertid ikke fuldstændige, fordi en del lejre – hyppigt mindre lejre, som kun eksisterede i et kortere tidsrum – endnu ikke er blevet belyst i juridisk eller historisk sammenhæng. Det er vel i konsekvens heraf, at lovens ordlyd åbner for, at man – hvis den lejr eller det fængsel, man var i, ikke optræder på de lister, der er udarbejdet af Bundesentschädigungsgesetz-administrationen – har mulighed for at dokumen-

tere/sandsynliggøre, at forholdene der, hvor man var, svarede til dem, der herskede i de kendte koncentrationslejre og fængsler, og således alligevel blive berettiget til ydelser under »kategori A«. Det er ingen forudsætning for ydelser under denne kategori, at man har været udsat for deportation.

Det har i forhandlingerne været fremme, at der skulle stilles krav om, at opholdet i en slavearbejdsinstitution skulle have en varighed af mindst 2 måneder. Et forslag fra industrien om 3 måneder blev voldsomt kritiseret, fordi det ville udelukke mange »arbejdsopdragelseslejr«- og KZ-fanger, og taget af bordet. Loven indeholder ingen bestemmelse på dette område, så det må forventes, at der kommer en præcisering af stiftelsen.

Kun ofrene selv (i tilfælde, hvor den overlevende er afgået ved døden den 16. februar 1999 eller senere, dog ægtefællen) kan gøre krav gældende i denne kategori.

Af mennesker bosiddende i Danmark falder både danske statsborgere og tilflyttere, herunder nok især flygtninge og indvandrere fra de kommunistiske og post-kommunistiske stater, inden for denne gruppe, nemlig:

a. personer, som blev deporteret fra Danmark til tyske koncentrationslejre, tugthuse og fængsler af politiske eller andre årsager. Det drejer sig om frihedskæmpere, politifolk, grænsegendarmere og ofre for det tyske politiske aktioner mod såkaldt »asociale« i vinteren 1944/45, endvidere jøder, deporteret fra Danmark til Theresienstadt. Samlet tal oprindeligt ca. 6000 mennesker, hovedsageligt mænd. De samarbejdende fangeforeninger har i dag ca. 300 medlemmer, men en del tidligere fanger har valgt at stå udenfor. Antallet af jøder, som var i andre lejre og ghettoer end Theresienstadt og er indvandret efter krigen, er ikke kendt, da disse ikke er organiseret. BEMÆRK I: Det er ikke muligt ud fra lovens ordlyd at afgøre, om de deporterede danske politifolk og grænsegendarmere, som ret hurtigt efter ankomst til tysk koncentrationslejr blev overført fra KZ-fangestatus til krigsfangestatus, vil blive betragtet som berettigede til ydelser fra den tyske stiftelse. BEMÆRK II: Man må gå ud fra, at Frøslevlejren ikke bliver betragtet som koncentrationslejr i stiftelseslovens forstand, eftersom den blev drevet af danske og tyske myndigheder i samarbejde, og eftersom

forholdene var uden sammenligning langt bedre.

b. Danske statsborgere, som opholdt sig i Tyskland eller tyskbesatte områder uden for Danmark og derfra blev indsat i KZ-lejre, »Arbeitserziehungslager« o. lign. Det drejer sig især om danske tysklandsarbejdere, der blev sat i arbejdsopdragelseslejr på grund af »disciplinløshed«, opsætsighed osv., opr. ca. 400 mennesker, altovervejende mænd.

c. Personer, som i Tyskland eller tyskbesatte områder blev indespærret i koncentrationslejre, fængsler m.v. eller i de særlige ghettoer og tvangsarbejdslejre for jøder, og som først efter 1945 har fået fast ophold i Danmark. Det drejer sig hovedsagelig om jøder, indvandret fra Polen omkring 1970. Kvinder og mænd.

d. Personer, som blev indespærret i de særlige tvangsarbejdslejre for »sigøjnere«, bl.a. i det tyskbesatte Jugoslavien, særligt Serbien, og som efter 1945 har fået fast ophold i Danmark, evt. som flygtninge ifbm. krigen i Bosnien og Kosovo.

2. Andre tvangsarbejdere

Denne gruppe havde under forhandlingerne betegnelsen kategori B, og kaldtes også tvangsarbejdere eller nu og da andre tvangsarbejdere.

Den omfatter personer, som blev deporteret fra deres hjemland til Det tyske Rige eller et af dette besatte område og dér blev tvunget til arbejde i virksomheder inden for håndværk, industri eller den offentlige sektor. Det er en betingelse, at man blev holdt indespærret under andre (det vil sige mindre graverende) omstændigheder end dem, der herskede i koncentrationslejre og fængsler, eller var udsat for fangelejr-lignende vilkår eller tilsvarende særligt dårlige levevilkår.

Loven åbner mulighed for, at man i de enkelte lande fastsætter regler, som muliggør, at også tvangsarbejdere, der falder uden for loven for nævnte grupper, vil kunne få ydelser. Der nævnes her særligt tvangsarbejdere inden for landbruget (landarbejderne blev i forhandlingerne nu og da betegnet som kategori C). Disse udgjorde for flere af de østeuropæiske landes vedkommende mere end halvdelen af samtlige deporterede arbejdere, men deres leveomkostninger i Tyskland varierede meget, afhængigt af den enkelte arbejdsgiver, og var kun sjældent »fangelejr-lignende« eller »særligt dårlige«. Det samme gælder

der unge østeuropæiske piger, som blev udvalgt til at arbejde som tjenestepiger i tyske private husholdninger.

Om der bliver penge til udbetaling til et lands landarbejdere, vil afhænge af, om de summer, som er sat af til det pågældende lands berettigelse, tillader det, eller om alt opbruges af ydelser til håndværkets, industriens og den offentlige sektors tvangsarbejdere. Landarbejderne vil altså modtage de laveste ydelser – om overhovedet nogen – og først efter slavearbejderne og de øvrige tvangsarbejdere.

Også i denne gruppe gælder det, at kun ofrene selv (i tilfælde, hvor den overlevende er afgået ved døden den 16. februar 1999 eller senere, dog ægtefællen) kan gøre krav gældende.

Bosiddende i Danmark er et antal personer, som fra andre tyskbesatte lande (først og fremmest Polen og Sovjetunionen) blev bragt til Tyskland som tvangsarbejdere i tysk håndværk og industri, den offentlige sektor eller landbruget under diskriminerende og ofte fangelejragtige, men dog ikke permanent livstruende omstændigheder (mennesker som den fra TV-reportager kendte Dusja Carlsen). De fleste sådanne arbejdere blev – ikke altid frivilligt – repatrieret i 1945, et mindretal forblev i Tyskland eller søgte til andre vestlige lande. Det er givet, at mennesker fra begge disse grupper er havnet i Danmark, som flygtninge fra de kommunistiske stater eller indvandrere. Samlet set er denne gruppe så langt den største af Nazi-Tysklands forskellige slave- og tvangsarbejdergrupper, men tallet på dem, der i dag er bosiddende i Danmark, er næppe stort.

3. Ofre for »arisering« og andre Holocaust-relaterede formueskader

Her drejer det sig om personer, som har lidt formuetab som følge af racemæssig forfølgelse, hvori tyske erhvervsforetagender deltog på væsentlig, direkte og skadeforvoldende måde. Der kan være tale om tab af værdipapirbeholdninger og andre formuegoder, herunder særligt værdifuldt løsøre og kunstværker, hvorimod erstatningsspørgsmål vedrørende fast ejendom i Tyskland typisk vil være løst efter allerede eksisterende lovgivning. Spørgsmålet om tab af fast ejendom, beliggende i de østeuropæiske lande, er i vidt omfang uløst. Der arbejdes med det internationalt, men det omfattes ikke af den tyske lov.

Det er en betingelse for at få erstatning fra den tyske stiftelse, at man ikke har fået erstatning for det pågældende tab efter anden tysk lov. Mange af nazismens ofre har været afskåret fra erstatning, fordi man ikke opfyldte de specifikke bopælskrav, som gjaldt ifbm. erstatninger efter Bundesentschädigungsgesetz, eller fordi man på det tidspunkt, hvor der kunne fremsættes krav, var afskåret fra at gøre dette, fordi man boede i et område, som Tyskland ikke havde diplomatiske forbindelser med, dvs. en kommunistisk stat. Gjorde man det, kunne man nemlig typisk ikke præstere den nødvendige dokumentation fra myndighederne for det lidte tab.

Stiftelsens midler til erstatning af formuetab er opdelt i en pulje, der skal dække sådanne krav, som er direkte forårsaget af nationalsocialistisk forfølgelse, og en anden, mindre pulje til dækning i tilfælde, hvor der i øvrigt er opstået formuetab inden for rammerne af nazistiske uretshandlinger.

Dette er betydningsfuldt, fordi »ariseringen« af Tyskland og de besatte områders økonomi skete i en tæt vekselvirkning mellem politimæssigt pres og ikke-økonomisk vold på den ene side og »normale« markedsøkonomiske procedurer på den anden, idet sælgers adfærd og handlemuligheder inden for sidstnævnte sfære i det væsentlige bestemtes af det statslige undertrykkelsesapparats praksis i den førstnævnte. Her mange år efter begivenhederne vil det ofte være umuligt at dokumentere de specifikke omstændigheder, hvorunder en for (den jødiske) sælger ugunstig overdragelse af formueværdier fandt sted. Men det udelukker altså ikke erstatning, at man ikke kan dokumentere konkret medvirken af tysk politi eller andre magtorganer.

Formuetab som følge af nazistiske myndigheders konfiskation eller af tvangssalg til private under medvirken af tysk politi vil blot begrunde en ydelse af førstnævnte pulje, mens tab som følge af, at formueværdier blev afhændet til spotpris til private købere, hvor dette er sket i en atmosfære præget af nazistisk terror, men uden terrororganernes direkte medvirken, vil begrunde en ydelse fra den anden pulje.

Det er under alle omstændigheder »ariseringsrelaterede« tab, der tales om, altså ikke tab, som ikke-jøder måtte have lidt sfa. de markeds- og værdiforskydninger, som forekom som følge af krigstilstanden 1939-45.

Den altovervejende del af de berettigede vil følgelig være jøder, men lovens formulering åbner også for erstatning til andre, som blev forfulgt af racemæssige grunde, dvs. roma og sinti (»sigøjnere«).

Inden for denne gruppe er kredsen af personer, der kan gøre krav gældende, bredere. Den omfatter ud over ofrene selv, i tilfælde af disses død ægtefæller, børn børnebørn og søskende eller testamentariske arvinger.

Bosiddende i Danmark er en del jøder, som i Tyskland 1933-45 eller i områder, som var besat af Det tredje rige, blev bestjålet for formueværdier ved røveri, beslaglæggelse eller »arisering«. Det skal bemærkes, at forfølgelsen og berigelsesforbrydelserne ramte enhver, der var jøde i de nazistiske Nürnberg-raceloves betydnings, altså også en del mennesker, som ikke betragtede sig selv som jøder og/eller ikke gør det i dag.

Advokat Leslie Rabuchin, der i Moaisk Troessamfunds opdrag har bistået mennesker, som ønskede at komme i betragtning i forbindelse med betalinger fra den tidligere oprettede schweiziske erstatningsfond, anslår antallet af potentielt berettigede inden for gruppen af formuetabsofre til ca. 400. Flertallet af disse er kommet til Danmark som flygtninge fra Polen omkring 1970 som følge af jødeforfølgelserne dér.

4. Ofre for tyske og andre forsikrings-selskabers berigelsesforbrydelser

Her er der tale om en erstatning til efterkommere af mennesker, som var holdere af forsikringspolicer og som forsvandt som følge af jødeudryddelsen og af nazistisk forfølgelse, og hvor forsikrings-selskaberne har undladt at udbetale forsikringssummerne til de efterlevende og i stedet tilegnet sig disse selv. Det drejer sig især om livsforsikringer, som var en yndet opsparingsform for jøder i de østeuropæiske lande, men også om f.eks. medgiftsforsikringer.

International Commission on Holocaust Era Insurance Claims har under foresæde af USA's forhenværende udenrigsminister Lawrence Eagleburger og i samarbejde med de førende europæiske forsikrings-selskaber udarbejdet detaljerede regler for behandlingen af de forsikringsrelaterede krav. Kommissionen vil også stå for administrationen af udbetalingerne.

Følgende kan gøre krav gældende inden for denne gruppe: ofrene selv

hhv i tilfælde af disses død ægtefæller, børn, børnebørn og søskende eller testamentariske arvinger.

Et mindre antal herboende jøder vil muligvis være berettigede til erstatning for aldrig udbetalte forsikringer, som slægtninge, der var bosat i Tyskland eller tyskbesatte lande og forsvandt i Holocaust, havde tegnet. Der er ikke i forbindelse med de seneste års opmærksomhed omkring dette problem dukket oplysninger op, som tyder på, at danske forsikringsselskaber skulle have deltaget i den særpregede form for berigelse.

5. Ofre for medicinske menneskeforsøg

Der er tale om en lille, men hårdt belastet gruppe af mennesker, som i koncentrationslejre eller på psykiatriske sygehuse udsattes for – ofte invaliderende – medicinske forsøg. En del af ofrene for disse overgreb var børn, så aldersgennemsnittet må antages at være noget lavere i denne gruppe, end det er tilfældet for koncentrationslejr-fanger i øvrigt. Berettigede til ydelser fra den tyske stiftelse er alene ofrene selv, ikke pårørende.

Det er tænkeligt, at der i Danmark lever enkelte ofre for Nazi-Tysklands medicinske menneskeforsøg.

6. Kvinder, der mistede børn på tyske hjem for børn af østeuropæiske tvangsarbejdere

Det drejer sig her om ikke-jødiske tvangsarbejdere fra Polen og de besatte dele af Sovjetunionen. Denne gruppe har der ikke været meget fokus på. Den historiske baggrund er flg.:

I den første tid efter at det nazistiske regime var begyndt massivt at hente tvangsarbejdere til Tyskland, blev de østeuropæiske kvinder i reglen sendt hjem, når det blev konstateret, at de var gravide. Det førte til, at mange kvinder sørgede for at blive gravide for at slippe ud af tvangsarbejdets elendighed. For at holde på arbejdskraften ændredes politikken derfor til, at gravide tvangsarbejdere skulle føde på særlige primitivt indrettede fødeklinikker i nærheden af det sted, hvor de arbejdede, og efter få dage afgive deres spædbarn til særlige, ligeså primitive børnehjem. På disse hjem anbragte de tyske myndigheder også ældre børn, som var blevet deporteret sammen med deres mødre, hvilket forekom i en del tilfælde. Forholdene på disse fødeklinikker og børnehjem, der blev drevet af kommunen, landbo- og handels-

standsforeninger eller private firmaer, var aldeles uhumske, og dødeligheden høj. En del fødende kvinder døde eller fik varige mén af behandlingen, ligesom en ikke ubetydelig del blev tvangssteriliseret i forbindelse med fødslen. Af børn, anbragt på disse børnehjem, omkom ca. halvdelen, mens mange af de overlevende er fysisk og især psykisk invaliderede. Det er baggrunden for, at også følgende gruppe skal tilgodeses med ydelser.

Det er tænkeligt, at enkelte tidligere tvangsarbejdere fra Polen eller Sovjetunionen, som falder inden for denne gruppe, i dag er bosiddende i Danmark.

7. Børn, der har lidt alvorlig personskade på grund af anbringelse på disse »børnehjem«. For gruppe 6 og 7 gælder det, at kun ofrene selv er berettigede til ydelser.

Det kan ikke udelukkes, at enkelte af denne gruppe i dag er bosiddende i Danmark. Og det må undersøges (jf. det under 1 anførte), om ofre, der var børn i ghettoer og tvangsarbejdslejre for jøder i Østeuropa, hvorunder Theresienstadt, skal henregnes til denne gruppe eller til gruppe 1.

8. Ofre, der har lidt anden form for personskade

Det fremgår ikke af loven, hvad der konkret tænkes på, men det har i handlingerne været nævnt, at kvinder og mænd, der – i anden sammenhæng end den ovennævnte – blev udsat for tvangssterilisation, burde tilgodeses. Tvangssterilisation af østeuropæiske tvangsarbejdere i Tyskland var i de sidste krigsår en hyppigt benyttet metode til at undgå de – set fra arbejdsgivernes og regimets side – uønskede svangerskaber. Men også tvangssterilisation af mænd, typisk som straf eller »behandling« for homoseksualitet, forekom.

Endnu en gruppe, der har været nævnt, er personer, som for at redde livet måtte leve under falsk identitet. En måde at overleve som udryddelsestruet østeuropæisk jøde var at skaffe sig en »arisk« identitet ved hjælp af falske papirer og melde sig til arbejde i Tyskland. Sådanne arbejdere var strengt taget frivillige og levede ofte ikke under tvangsarbejdervilkår. Men det enorme pres, de stod under på grund af ensomhed og frygt for opdagelse, har ofte efterladt sig spor i form af varige psykiske skader. Kun ofrene selv er berettigede til ydelser.

Det er sandsynligt, at der i dagens Danmark lever mennesker, som tilhører disse grupper. Tallet er dog næppe stort.

9. Ikke berettigede til ydelser: krigsfanger

Loven præciserer, at disse ikke er berettigede til ydelser fra den tyske stiftelse. Det er i overensstemmelse med det allerede i den første Geneve-konvention gældende folkeretlige princip, at evt. erstatning til krigsfanger betales af det land, i hvis tjeneste de stod, ikke af det land, i hvilket de holdtes fangen. Nazi-Tyskland tog det dog ikke så højtideligt med overholdelse af folkeretten. En del polske og sovjetiske krigsfanger blev mod deres vilje overført fra krigsfangestatus til status som civile (tvangs-) arbejdere, det samme gjaldt samtlige de i efteråret 1943 internerede italienske soldater og officerer, der udgjorde en meget talstærk gruppe. De italienske »militærinternerede« har for længst modtaget en godtgørelse fra den italienske stat, som om de havde været egentlige krigsfanger. Ifølge Stiftelsesloven skal der udbetales de samme ydelser til krigsfanger, som blev overført til civilarbejderstatus og sat i arbejde under tvangsarbejds-mæssige betingelser. Om kun østeuropæiske, »tvangsciviliserede« krigsfanger eller også italienske og vesteuropæiske vil være berettiget til ydelser, vil nok først blive afgjort af stiftelsens bestyrelse (Kuratorium), når denne har konstitueret sig.

Spørgsmålet om de danske politifolk og grænsegendarmer, der må betragtes som et særtilfælde, er omtalte oven for under pkt. 1.

Ydelser og deres udbetaling

Med hensyn til ydelsernes størrelse, forudser lovens §9, at berettigede, der tilhører gruppe 1, vil få op til 15.000 DM, som udbetales med 50% straks. Medlemmer af gruppe 2 vil modtage max. 5.000 DM med 35% straks. Restbeløbet udbetales, når samtlige andragender er behandlet, for først da kan det endelige beløb kendes, idet stiftelsens midler er begrænsede, og muligheden af at søge beløbsrammen udvidet udelukket. Der bliver næppe tale om væsentligt lavere ydelser til gruppe 1 end det anførte maksimumbeløb, men loven åbner mulighed for, at der i de enkelte lande kan besluttes særlige satser. Til medlemmer af de øvrige grupper må der forventes nogenlunde samme størrelsesorden,

dog med mulighed for højere individuelle ydelser i gruppe 3 og 4 i tilfælde, hvor særligt store tab taler for det. En person, der modtager ydelse for slave- og tvangsarbejde eller formueskade, vil – dersom der foreligger særlig personskaade i lovens forstand – kunne modtage en ydelse herfor oveni.

Om ansøgningsproceduren og -fristerne

Den tyske stiftelse skal arbejde sammen med partnerorganisationer i de enkelte lande, og disse skal igen samarbejde med ofrenes organisationer lokalt. Det er partnerorganisationerne, der under stiftelsens opsyn behandler ansøgningerne og foretager udbetalingerne. Det er bopælen pr. 16. februar 1999, der afgør, hvilken partnerorganisation, man hører under. Havde man på det tidspunkt bopæl i Polen, Ukraine, Den russiske Føderation, Balarus eller Den tjekkiske Republik, skal man ansøge gennem partnerorganisationen i det pågældende land. Disse lande står også for den sagsbehandling, der vedrører berettigede i de øvrige tidligere sovjetstater. Var bopælen et andet sted, foregår behandlingen for jødiske berettigedes vedkommende gennem Claims Conference, for ikke-jøders gennem FN-organisationen International Organization of Migration – eller af lokale organisationer, som Claims hhv. IOM måtte uddelegere opgaven til i de enkelte lande.

Loven fastsætter, at stiftelsen og partnerorganisationerne inden for 2 måneder fra ikrafttræden, dvs. fra dens offentliggørelse (19. juli 2000), skal informere offentligheden om, hvem der kan søge om ydelser, hvordan det sker og inden for hvilken tidsfrist. For at sikre hurtige udbetalinger er tidsfristen knap: tidligere slave- og tvangsarbejdere skal søge inden for 8 måneder fra lovens ikrafttræden, mennesker, der søger om kompensation for formuerelaterede tab, inden for 12 måneder. For forsikringsrelaterede krav gælder de frister, som International Commission on Holocaust Era Insurance Claims tidligere har fastsat.

For at kunne søge, skal man underskrive en erklæring om, at man for altid giver afkald på alle yderligere krav over for den tyske stat og tyske firmaer, som har forbindelse med slave- og tvangsarbejde og formueskader, påført i forbindelse med nazistisk uret. Denne forpligtelse gælder, fra man har modtaget sin ydelse. Den berører ikke pensioner o.a. ydelser, man måtte modtage efter anden tysk eller udenlandsk lovgivning.

Oversigt over midlernes fordeling iflg. den tyske stiftelseslov af 14/7-2000: (beløb i mio. DM)

Slave- og tvangsarbejde	
1. Polen	1.812
2. Ukraine	1.725
3. Rusland	835
4. Belarus	694
5. Tjekkiske Rep.	423

6. Andre lande	800
-heraf Jewish Claims:	260
Jewish Claims	1.812
Anden personskaade	50
Formueskader	
- sfa, direkte forfølgelse	150
- øvrige	50
Forsikringskrav	
- Insurance Claims Commission	150
- Datterselskaber* (af renteindt.)	50
- Ins. Claims Comm. Human. Fund	350
Sociale formål	
- Jewish Claims	276
- Roma/Sinti	24
»Stiftung Erinnerung/Zukunft«	700
- heraf evt. ekstra Ins. Claims:	100
Advokater, admin.	300

*Det drejer sig først og fremmest om det østeuropæiske forsikringsselskab RAS, som efter krigen blev opkøbt af en tysk forsikringskoncern. Jewish Claims = Jewish Conference on Material Claims against Germany Insurance Claims = International Commission on Holocaust Era Insurance Claims = (ICHEIC)

Støt bevarelsen af Hvidsten Kro

På en sommertur i Jylland for at se det sted, hvor Marius og Niels Fiil havde deres hovedkvarter, spiste vi forkost på Hvidsten Kro, hvor jeg kom i snak med værten – et barnebarn af Gudrun og Marius Fiil.

Vi talte lidt om tiden dengang, og jeg spurgte ham, om den sparebøsse med påskriften »Til renovering af kroen« var nødvendig.

Han fortalte så, at han gerne ville bevare kroen, som den så ud i hans bed-

steforældres tid, men det var jo en ret så kostbar affære.

Der var nok nogen støtte fra Frihedskampens Veteraner samt Hjemmeværnet, men det var jo mange penge, det drejede sig om – ca. 3 millioner kr.

Han gav mig så brochuren med girokort og omtale af kroen.

Min tanke er nu – vil det ikke være på sin plads, at vore foreninger hvert år gav et beløb til hjælp?

Hvidsten-gruppens indsats er dog noget, der er værd at mindes.

Vi gamle, der er tilbage, bruger dog nogle penge hvert år til blomster og kranse ved juletid og mærkedage.

Det er hermed en opfordring til at hjælpe dem, der gør en indsats for at bevare en levende historie – uden dog at gøre det til museum.

Henning Groth, P-5

Julehilsener 2000

<i>Sachsenhausenforeningen, Landsforeningen</i>	<i>Erhvervshæmmede, Sydfyn</i>
<i>Sachsenhausenforeningen, Odense</i>	<i>Erhvervshæmmede, Sjælland</i>
<i>Theresienstadt-foreningen</i>	<i>Erhvervshæmmede, Aalborg</i>
<i>Allierede Krigssejlere</i>	<i>Erhvervshæmmede, Aarhus</i>
<i>Krigssejlergruppen 1939-45</i>	<i>Gestapofangerne, Randers</i>
<i>Amalienborgklubben</i>	<i>Foreningen af Gestapofanger fra Besættelsestiden</i>
<i>Buchenwald-klubben</i>	<i>Hannover-Stöcken</i>
<i>Dachau-klubben</i>	<i>Horsørød-Stutthof</i>
<i>Landsforeningen af Erhvervshæmmede</i>	<i>Neuengammeforeningen</i>
<i>Erhvervshæmmede Sydøstjylland</i>	<i>Ravensbrück-klubben</i>
<i>Erhvervshæmmede, Omegnen</i>	<i>Fédération Internationale des Résistants</i>
<i>Erhvervshæmmede, Esbjerg</i>	<i>Bernadottegården, Hadsund</i>
<i>Erhvervshæmmede, Odense</i>	<i>Bernadottegården, Roskilde</i>

RUNDE DAGE

Ved *Minna Dahl*,
Sdr. Fasanvej 53, 4th
2000 Frederiksberg, tlf. 38 19 68 06

17. november

Egon Thomassen, 75 år
Neuengamme 69194
Teglvej 39, 8900 Randers

22. november

Agnes Mogensen, 80 år
Reginehøj 41, 6., 8200 Århus N

25. november

Niels P. Jensen, 85 år
Sjællandsgade 5, 8900 Randers

Helmuth Jørgensen, 85 år

Carl Jacobsensvej 2 A, 2., 2500 Valby

Valdemar Petersen, 80 år

Dannersvej 3, 6000 Kolding

3. december

Jens Jacob Jensen (Jejse), 80 år
Glentevej 27, 1., 7000 Fredericia
Åbent hus mellem kl. 11-16,
Vendersgade 28 kld.

6. december

Erik Andersen, 80 år
Strøhøjgård Skolevej 2, 4050 Skibby

9. december

Carl Adolf Sørensen, 75 år
Fange nr. 54600
Egernvej 24, 8270 Højbjerg

13. december

Jens Chr. Levisen, 80 år
Sjællandsgade 45, st. th., 8900 Randers

14. december

Villy Wendel, 85 år
Lions Park D 103, Bregnerødvej 79,
3460 Birkerød

20. december

Erland Lykke Nielsen, 85 år
Herluf Trollesvej 10, 5700 Svendborg

25. december

Carl Heinrich Heisel, 80 år
Frederikssundsvej 14 A, 2.,
2400 København NV

26. december

S.V. Niels Christiansen, 80 år
Boelskilde-Bredballe, 7120 Vejle Øst

27. december

Viggo Stærmosse Christensen, 80 år
Kongensgade 11, 8700 Horsens

31. december

Søren Kern Jespersen, 80 år
Bakkedraget 53, 3480 Fredensborg

4. januar

Milton Varling, 90 år
Tårnvej 227, 4., 2610 Rødovre

9. januar

Niels Fr. Jensen, 80 år
Jernbanegade 16, 6200 Åbenrå

11. januar

Ernst Flade, 85 år
Søndermosevej 8, 6330 Padborg

14. januar

Viggo Christensen, 80 år
Dachau 141.570
Plejhjemmet Lions Park
Mariehøjvej 23, værelse 18
2850 Nærum

15. januar

Kaj Børge Knudsen, 80 år
Skolevænget 21, 4900 Nakskov

18. januar

Astrid Blumensaadt, 100 år
Ravensbrück 25693
Carlsgade 5, 5000 Odense

19. januar

Egon Tejnø, 85 år
Bakkevang 37, 2800 Lyngby

20. januar

John Nielsen, 75 år
Dachau 142.622
Margrethevej 28, Ejby
4070 Kirke Hyllinge
Åbent hus kl. 9-12

Jens Aage Hansen, 80 år

Strandvej 300, 3070 Snekkersten

21. januar

Thomas W. Lewald, 75 år
Horserød-Frøslev
Voldboligerne 6, st, 1426 København K

Fin Ebbe Larsen, 80 år

Krogsholmgårdsvej 78, 2950 Vedbæk

10. februar

Maj-Lis Gram, 80 år
Langkærvej 19, 8381 Mundelstrup

14. februar

Erland Leifhøj, 85 år
Grønhøjgårdsvej 221, 2630 Tåstrup

SENTENSER

Der er to ting, man må vænne sig til,
hvis ikke livet skal blive utåleligt:
årenes hærgen,
menneskenes uretfærdighed.

Sebastian Chamfort

Glæd dig ved nuet! Det, som siden
kommer, har sin tid. Det bitre kan
altid lindres, hvis man kan le af sig
selv. Begær ikke alsidig lykke.

Horats

Vi lægger ofte vægt på, hvad andre
siger om os, og for lidt vægt på,
hvad vi siger om andre.

Ukendt

Der gælder om at lære grænserne for
sin formåen at kende, sine egne
grænser, som man er tilpasset og
inden for hvilke man befinder sig vel.

Ernst von Feuchtersleben

Den, der ikke sætter sig over noget
her i verden, kommer til at ligge
under for den.

G. Chr. Lichtenberg

Livet er kort, men et smil er kun et
øjeblikks umage.

Cubansk ordsprog

Når du giver gode råd, så forsøg kun
at hjælpe – ikke at behage.

Solon

Vi skal se til, hvad ret og klogt er,
ikke hvad der er vanligt.

Olaus Petri

At leve det er først at give sin blomst
og siden sin frugt.

Ernest Renan

*Husk at indsende
Runde dage
for første halvår af 2001*

Frode Jakobsen

- den første og den sidste fra Danmarks Frihedsråd

Lørdag den 16. september var Bernadottegården i Roskilde rammen om en højtidelighed, hvor en af de helt store skikkelser fra besættelsestiden, Frode Jakobsen, blev mindet ved en donation, hvor en bolig blev navngivet med hans navn.

Frode Jakobsen var fra Mors, han kom ud at tjene allerede som 12-årig, men da han var en kvik dreng, kom han til at læse. Han blev student og siden cand.mag. Allerede inden besættelsen skabte nazismen i Frode Jakobsen en vilje til kamp for menneskeret og en tro på demokratiet og overbevisning om aktiv modstand mod dets fjender. Under besættelsen var han med til at skabe modstandsorganisationen »Ringene«, hvor han blev den drivende kraft.

Agnes Jakobsen har afsløret mindeplade og mindeskrift for sin afdøde mand Frode Jakobsen. Foto: Mogens Henrik Nielsen.

I 1943 fandt Frode Jakobsen sammen med andre ligesindede, at en koordinering af kampen efter den 29. august var nødvendig, og Frihedsrådet blev derfor stiftet den 16. september. Her fik han mange arbejdsopgaver. Han var medlem af kontaktudvalget, arresteringsudvalget og K-udvalget og en kolossal arbejdsbyrde blev lagt på hans skuldre. Hans politiske indflydelse voksede i takt med det arbejde, han påtog sig og han blev minister uden portefølje i befrielsesregeringen.

Frode Jakobsen døde på Bernadottegården i Roskilde i 1997.

Ved donationen for tidligere medlem af Danmarks Frihedsråd Frode Jakobsens mindeværelse taler Frank Zorn, Frihedskampens Veteraner. Foto: Mogens Henrik Nielsen.

Højtideligheden blev bl.a. overværet af Frode Jakobsens enke, Agnes Jakobsen, adskillige af Bernadottegårdens beboere, den israelske ambassadør, Jitzchak Eldan og sidst, men ikke mindst – medlemmer af Frihedskampens Veteraners Fredningsråd, som havde doneret et beløb i forbindelse med navngivningen.

Højtideligheden begyndte med, at deltagerne sang »Den blå anemone«, hvorefter Frank Zorn i en varm tale mindedes Frode Jakobsens store indsats: Vi skylder ham meget. Han var lille af statur, men stor i ånd – og fortsatte med at erindre om, da Frode Jakobsen den 4. maj 1985 på Københavns Rådhusplads nægtede af tale

under politibeskyttelse, efter at uromagere havde bombarderet Poul Schlüter med tomater, idet han sagde, at han nok skulle lære pøblen, hvordan det var at leve i et frit Danmark.

Efter Frank Zorns tale afslørede Agnes Jakobsen en mindeplade og et mindeskrift for sin mand og benyttede lejligheden til at ønske de nuværende og kommende beboere gavn og glæde af lokalerne med de smukke omgivelser.

Højtideligheden sluttede med, at man sang Frihedssangen, hvorefter Bernadottegården var vært ved et lille glas.

Mogens Henrik Nielsen

Gæster ved donationen. Fv. Bernt Leen Olsen, F.V., ambassadør Jitzchak Eldan, Israel og Mogens Henrik Nielsen. Foto: Emmy Reitoff.

Fédération Internationale des Résistants

Mindesmærket for 7000 omkomne KZ-fanger i Neustadt-bugten. Foto: Mogens Henrik Nielsen.

I år havde F.I.R. arrangeret en god og udbytterig tur til de tidligere tyske koncentrationslejre Sachsenhausen og Neuengamme. Nogle havde set disse lejre før – enkelte ved selvsyn under krigen – og for andre var det første gang, de skulle se dem.

Bestyrelsen havde tilrettelagt turen sammen med Dania Rejser, og den varede i 4 dage fra mandag den 11. til torsdag den 14. september. Af hensyn til deltagernes alder var den tilrettelagt, så der var god tid om morgenen til toilette og morgenmad. Hver dag begyndte turen kl. 10, og køreturene var ikke for lange. Med andre ord – der var tid til hvile og fordybelse samt kammeratligt samvær. Hotellerne i Oranienburg og Reinbeck nær Hamburg var 1. classes med gode værelser og god mad. Hver dag leverede hotellet en frokostpakke til deltagerne indeholdende en sandwich, lidt frugt og juice.

Tirsdag formiddag kørte vi til Sachsenhausen. Denne lejr var blandt de allerførste kz-lejre i Tyskland, den blev oprettet allerede et par måneder efter Hitlers magtovertagelse i januar 1933. I begyndelsen rummede den de politiske modstandere som socialdemokrater og kommunister. Senere kom der andre grupper som kriminelle, folk fra kirkelige kredse, Jehovas Vidner og homoseksuelle. Det var

en stor lejr med mange underlejre. I krigens sidste måneder rummede den incl. underlejrene ca. 45.000 fanger, som var indkvarteret under kummerlige forhold

I dag er der ikke meget tilbage. Kun få barakker, resten af barakkernes placering er markeret med sten. Fra hovedindgangen passerer man appelpladsen og de anlæg, hvor fanger

skulle afprøve nye typer soldaterstøvler. Et stykke vej på omkring 100 m var forsynet med skarpe og knoldede skærver, og her skulle fanger med en tung oppakning på ryggen marchere frem og tilbage dagen lang iført de nye støvler. Det store monument er centralt placeret, og her lagde Lilian Olsen turens første blomst, en smuk buket i F.I.R.s farver, gult og blå. Der var god tid til at se museet og resterne af krematoriet og anlægget, hvor man henrettede fanger enten ved aflivning med gas eller ved nakkeskud. Fangen blev stillet med ryggen mod en mur, hvor han skulle have målt sin højde. Hvad han ikke kunne se, var, at der i muren bag ham var en lille åbning på højde med hans nakke. Her igennem kunne en SS'er affyre det dræbende skud.

Umiddelbart inden bussens afgang til Reinbeck indtraf turens eneste uheld. En ung mand kom styrtende og fortalte, at man havde en fra vores gruppe liggende med et blødende sår fra hovedet. Ambulancen var tilkaldt. Sammen med vores medbragte sygeplejerske, Emmy Reitoft fra Bernadottegården i Roskilde, skyndte et par af os derhen, hvor Emmy kunne give førstehjælp. Tage havde efter et ildebefindende og fald fået en stor åben flænge i panden, som krævede adskillige sting på hospitalet Heldigvis kunne vi efter 1½ times ventetid få

Harry Rasmussen lægger blomster ved mindesmærket. Foto: Mogens Henrik Nielsen.

Lilian Olsen lægger blomster ved Sachsenhausen mindesmærket. Foto: Mogens Henrik Nielsen.

ham med igen. På resten af turen blev han tilset og fik skiftet forbindelse af Emmy.

På Hotel Sachsenwald i Reinbeck skulle vi bo de to sidste nætter. Onsdag var helliget Neuengamme og et par fritimer om eftermiddagen.

Afgang til Neuengamme kl. 10. Lejren blev oprettet i 1938 som en underlejr under Sachsenhausen, men allerede året efter blev den en selvstændig lejr. Besøget blev indledt ved mindemuren med de nationale mindeplader for de omkring 20 nationer, der var repræsenteret i lejren. Ved Muselmanden lagde Mogens Henrik blomster. Herefter blev deltagerne delt i to hold. Det ene hold kørte med bussen direkte hen til museet i det tidligere Walter-Werke og det andet hold blev guidet rundt om lejren forbi gartneriet og Klinker-Werke, hvor tankerne gik til de mange fanger, som slæbte sig til døde med arbejdet i lergravene og med at transportere det tunge ler i tipvogne hen til rampen, som førte op til

Klinkerwerkes første sal til forarbejdning til byggematerialer. Der er i dag indrettet en udstilling i den ene af de meget store tørrehaller, hvor plancher og fotografier fortæller om arbejdet. Videre til kanalen – gravet af fanger kun iført pjaltet fangetøj og utilstrækkeligt fodtøj. Mange af disse fanger kom til at leve op til SS's motto for lejren. Vernichtung durch Arbeit – tilintetgørelse gennem arbejde. Deltagerne mødtes igen på museet, hvor en medarbejder fortalte om udstillingen og dens mange fotos, plancher og udstillingsgenstande, inden man på egen hånd kunne studere dem. Stande, som fortalte om den hårde tilværelse, de mange fanger havde, 105.000 fanger – mænd, kvinder og børn – kom gennem lejren. 55.000 af dem døde af sult, sygdom og mishandling.

Torsdag formiddag begyndte hjemturen over Puttgarden-Rødby til København. Men på vejen skulle vi besøge mindesmærket ved Neustadt-

bugten for de mange tusinde fanger, som omkom her i krigens allersidste dage.

Da krigen nærmede sig afslutningen i slutningen af april 1945 begyndte tyskerne også at tømme Neuengamme for fanger. Der var ingen andre lejre, man kunne føre dem til og i stedet for blev ca. 10-12.000 fanger i kreaturvogne, 80 i hver, ført ud til Neustadt, hvor de blev sejlet ud til 3 skibe Cap Arcona, Deutschland og Thielbek på det lille skib Athen. Uden mad og drikke blev fangerne ført under dæk. Den 3. maj skete katastrofen. Engelske bombefly, som ikke vidste, hvad de tre skibe indeholdt, bombede dem, de blev sat i brand og sank. Mange tusinde fanger omkom. De brændte ihjel, druknede eller blev skudt af SS'erne, da de forsøgte at svømme i land.

De mange lig drev i land langs kysten. Ved det mindesmærke, vi besøgte, ligger 621 fanger begravet. Mindesmærket fortæller om de 7-8.000, som omkom. Turens sidste buket blomster blev lagt ved mindesmærket af Harry Rasmussen.

De mange danske og norske fanger undgik denne skæbne ved Folke Bernadottes redningsaktion i ugerne forinden.

MHN

Mogens Henrik Nielsen har lagt buketter ved Muselmanden i Neungamme.

Tur til Buchenwald med Buchenwald-klubben 18.-21. maj 2000

- som datteren ser det

Den 20. maj 2000 drog vi i alt 41 danskere på bustur til Buchenwald. De 9 var gamle Häftlinge, de øvrige enker, koner, børn, børnebørn, venner og øvrige interesserede.

Vi var ankommet 2 dage før og havde haft en god afslapnings-/ryste-sammen-dag i det gamle smukke Erfurt i strålende sol. Det viste sig at være en god idé, for fredag den 20. viste sig at blive tung – regn, blæst og kulde, der lige som følelserne og ordene skar sig ind i marv og ben.

Vi havde 2 buketter med, en gammel Häftling Gildam lagde den første ved det store russiske mindesmærke »Gedenkmal«, rejst af russerne umiddelbart efter krigen (ikke særlig kønt, typisk russisk socialrealistisk og prangende). Derfra gik vi en lang tur i silende regn langs Nationernes Gade, så askegravene og de mange pyloner, der hver repræsenterede en nation, som havde haft folk i fangenskab i Buchenwald. Simon, et barnebarn på 10 år, lagde buket nr. 2 ved Danmarkspylonen.

Vi gik herfra op til et lille museum af nyere dato med fine billeder og modeller over området. Jeg lyttede til den reportage, en amerikansk reporter lavede i forbindelse med, at han sammen med de første amerikanske soldater drog ind i KZ-lejren efter befrielsen. Rystende »objektive« var hans ord, han anførte, at han ikke havde ord eller følelser, der kunne dække det, han så.

Efter en velkommen varm Lumumba kørte vi videre op til selve lejren, parkerede bussen og gik gennem porten med ordene »Jedem das Seine« formet i smedjærn i lågen. Den port, som vores fædre så mange gange var gået igennem – 5 og 5 – under råben og slag. Om morgenen, når de skulle på arbejde, om aftenen, når de kom tilbage. I sribede pyjamaslignende fangedragter i al slags vejr – det var ubegribeligt.

Pladsen bag porten var enorm, udstrakt lå rækker af sten, der antydede omridsene af de mange fangebaraker. Nr. 59, hvor far boede, lå i en skov, der siden var vokset op, men det lykkedes min bror Niels at lokalisere

stedet, idet vi fandt en rende i ca. 5 meters længde, som vi mente måtte have afgrænset en del af barakken. Tilbage af bygningen var krematoriet og desinfektionshuset samt en stor grim bygning, der vist havde været depot, hvor bl.a. fangernes ejendele samt det tøj, de fik udleveret, blev opbevaret. Det var nu museum. Vi gik ene eller et par stykker sammen i tavshed og så – og så. En tåre eller flere blev fældet. De blæste væk i vinden, da vi kom ud igen, og efterhånden kom solen frem og tøede os lidt op. Efter et par timer skulle vi mødes igen for at spise, inden vi tog tilbage til Erfurt – det var svært at rive sig løs. Maden i kantinen var elendig, med det var vel egentlig meget passende, mente vi.

Undervejs på turen havde de gamle Häftlinge fortalt om oplevelser, barske og også muntre, samt absurde hændelser. De var også for enkeltes vedkommende blevet interviewet af 3 politifolk, der bl.a. kom fra politiets informationstjeneste og vist var ved at samle materiale til en film om politiets ophold i KZ-lejre.

Det var en forunderlig oplevelse at få lov at være tilhører til disse fortællinger. Det var tydeligt meget vigtigt for dem at få fortalt deres historie og forsøge at få os til at forstå og aldrig glemme selve det ubegribelige, som deres ophold i Tyskland var.

Om aftenen skulle vi have en hyggelig aften i hinandens selskab – det var i hvert fald, hvad Ernst Steen, vores rejseleder, havde planlagt – de tunge ting fra dagens udflugt syntes han, vi skulle lade ligge. Men det viste sig jo snart umuligt. De gamle herrer, den ældste 87 år, nærmest kappedes og stod i kø for at fortælle. Først forsøgte Johs, alderspræsidenten, sig med at par småvovede vitser (her i livet er der 2 muligheder – enten bliver man gift eller også bliver man ikke gift etc.etc. – indtil tændstikker eller lokumspapir). Med dette emne bragt på banen udløstes en række »Scheisse«-vits. Scheisse havde været et dagligt problem i lejren – hvilket jo var forståeligt med de dårlige maver, de alle havde haft.

En stående morgenhilsen – sagde Gildam – var »Scheissekalt« fangerne imellem. Han mente det var de første ord, de havde lært på tysk. Liltorp mente dog, det var »Immer weiter«, en stadig gentaget ordre dagen igennem.

Mor havde også en historie at fortælle om »Scheisse«. Hun fortalte om, da far – Petter kaldte de andre ham – en dag på en tur pludselig sku'. Det skulle gå stærkt, så han løb op ad en bakke for at finde en busk eller andet skjul – og han løb og han løb, men pludselig løb han ikke mere, men gik langsomt tilbage...!

Der var somme tider en, der faldt ned i renden mellem retiraderne. Staklen blev så fisket op og spulet med koldt vand, inden han fik lov at komme ind i barakken igen.

Så kom beretningerne rullende om de dårlige maver, de elendige forhold, den ondsksfulde behandling, de voldsomme oplevelser med dagligt døde fanger, jøderne, børnene, sigøjnerne etc.etc.

Mange oplevelser – også sjove og mærkværdige – fik de i udekommadoerne, hvor de arbejdede i fabrikker, i stenbrud, med byggeri (genopbygning efter bombninger), i grusgrave, reparation af jernbaner etc.etc. Som de også havde gjort i løbet af dagen som led i interviewene og optagelse af film, fortalte de igen om aftenen. Det var faktisk et helt show at de gamle drenge skiftevis kom »på scenen«, d.v.s. gulvet i det lille lokale, som hotellet havde stillet til rådighed for os. De næsten kappedes om at komme til. Det var tydeligt vigtigt for dem at få fortalt deres historie. Ind imellem blev de dog så bevægede, at de måtte stoppe op. »Filmen knækkede«, som Gildam sagde. Men omsorgen fra de andre var der straks. En diskret »tagen om« eller et tag i armen.

Det, der holdt dem oppe, gentoges igen og igen, var kammeratskabet og den danske humor. De danske politifolk kunne også finde mod i »passiv modstand«. F.eks. kunne man slæbe sten meget langsomt. 4 mursten – man valgte tit de pæneste – blev bun-

De ni Häftlinge samlet »foran« tremmerne. Foto: Lisbeth Mørup.

det sammen med ståltråd og svunget over skulderen, 2 foran og 2 bagved. Når man så kom frem og skulle læsse af, hændte det ofte, at man »tabte« stenene, så de gik i stykker. Turene gik også meget langsomt, fordi man var så træt og svækket af sult og sygdom.

En fange (Børge) var sendt til Leipzig efter et luftangreb for at banke stenkummer ud af væggene på en sønderbombet fabrik – de kunne jo bruges andetsteds. Der blev banket og banket med hammer på væggen for at løsne kummen – men pludselig UPS så gled hammeren ned i kummen med et brag, så den splintredes!

Samme Børge arbejdede en tid i en virksomhed med udskæring af papir til stilehefter. Papirerne, der var skåret til, blev samlet på en lille kærre, der blev trukket af en hest. Lige som de skulle af sted, var der et bombeangreb, og alle sprang i beskyttelsesrummene. De sad så der, mens lyset gradvist svandt til fuldstændig mørke, tænkte med ikke særlig stor medlidenhed på alle de tyskere, det gik ud over.... Da bombeangrebet var ovre, gik de ud – der var forunderligt mørkt, mørkt som natten. En brandstorm rasede. Alle husene brændte. Alle papirerne var blæst væk, men midt i det hele stod mærkværdigvis hesten fuldstændig uanfægtet. »Den

må have været både døv og blind«, sagde Børge. Så meldte imidlertid bekymringen sig for, hvad der var blevet af de andre 500, der havde været med i samme kommando i Leipzig den dag. Men det viste sig, at alle 500 var uskadede og kom med hjem til lejren.

En anden havde haft til arbejde at holde øje med, hvor mange tipvogne med grus, der via slidsker kom af sted fra en grusgrav. Tallet, d.v.s. produktiviteten, steg på forunderlig vis og til den tyske arbejdsleders store glæde – idet der sattes flere og flere krydser på listen for hver dag – men der var ingen, der checkede, om der lå reelle forandringer bag! Tyskeren, en såkaldt Feldweibel, var imponeret og glad og dristede sig til at love, at danskerne med den indsats nok snart blev frigivet og kom hjem. Han troede vist selv på det.

Rygtet var der i det hele taget nok af, så det var besværligt at finde ud af, hvad der egentlig var sandt.

Kammeratskabet og sammenholdet vendte de alle tilbage til gang på gang. Uden det var der nok ikke så mange, der havde overlevet (ca. 87 døde ud af knap 2000).

Politiet var i det hele taget i en lidt særlig situation, i og med at de kom i en større gruppe på hele 2000 mand

på samme tid. Selv om de var delt op i jyder og københavnere og vist mest følte sig som sådan og fandt identitet heri, var sammenholdet hele flokken imellem alligevel større. De kunne stå sammen i småprotester og smådemonstrationer, risikerede ikke så meget, idet de var mange. F.eks. skulle en fange, når han mødte en SS'er på terrænet stå ret, tage huen af og kikke ned i jorden. Vé den, der ikke gjorde dette – så faldt hammeren – eller kølleslaget. Men danskerne, der ofte var i flok på 40-50 kunne tillade sig at trække huen længere ned, stille sig op og stirre SS'eren lige ind i øjnene. Så var det ham, der sænkede blikket. Gildam mente, det bidrog til, at moralen i lejren sænkedes (jeg vil nu kalde det disciplinen), for de andre fanger blev inspireret heraf og blev også obsternasige. Det førte til, at lejrkommandanten ved morgenappellen flere gange måtte råbe truende i højtaler ud over pladsen, at »nu skulle de danske politifolk passe lidt på – der kunne komme til at ske en masse ting, de ikke havde ventet. De skulle ikke tro, de var hjemme på de danske smørmarker«.

Røde Kors pakkerne var et helt kapitel for sig. Der blev fortalt om fine kager lavet af kiks, tørmælk rørt op med vand og syltetøj. Kagen blev be-

undret, og man spurgte, hvor den var købt. Svaret var »nede i byen«.

Vitser var gode til at holde modet oppe.

En stakkels polak blev banket, da han åbenbart havde forsyndet sig mod en eller anden regel, han fik i hvert fald tæsk i al offentlighed foran forsamlingen af fanger. En jysk betjent råbte da fra baggrunden »Så hold da op! Ka' du ikke se, han ikke ka' li' det?« Alle danskerne lo. Tyskeren blev da også så befippet, at han holdt op.

Ernst gjorde meget ud af at beskrive forskellen mellem en krigsfangelejr og en KZ-lejr. Sidstnævnte var ledet af SS'ere – uden menneskeligt indhold. Krigsfangelejrene ledtes af værne-magten. Og det resulterede i langt mere human behandling. Man blev hilst på, når man mødte en soldat. Man var pludselig et menneske igen... men der var så mange døde overalt. På udekommandoerne, hvor man boede i almindelige huse, var der således lejlighed til lidt mere frihed. I Leipzig var der f.eks. en ølstue, der i en periode var så besøgt af danskere, at tyskerne nærmest ikke turde komme ind.

Der fortaltes om madpakker, man delte med andre fanger, bl.a. de norske studenter, men også med forskellige andre nationaliteter, man traf på udekommandoerne. Specielt havde folk fra de slaviske lande det elendigt – og helt forfærdelige var sigøjnernes forhold. Tøj blev samlet ind til kvindelige sigøjnerfanger.

Steendahl fortalte en gribende historie om en lille 6-årig jødisk dreng fra et slavisk land – han vidste ikke hvilket, forstod ikke hans sprog. En aften han havde været på sædvanlig tur til retiraderne, mødte han denne dreng – lille og tynd med sort hår – som rakte sine arme frem »som et lille barn, der lige har lært at gå og vil op til sin mor«. Han tænkte på at lade være – med tænke på alle de sygdomme drengen kunne smitte med – men kunne så alligevel ikke, tog drengen op og bar ham ind i barakken. De andre politifolk samledes omkring ham og gav drengen kiks og knækbrød, og hvad de ellers havde, i en lille pose, som han havde med. Så bar de ham ud igen, og han kravlede under hegnet tilbage til teltlejren, hvor jøderne boede. Næste aften, da Steendahl var ude i samme ærinde, gentog historien sig, drengen stod der atter, og da han løb tilbage, så Steendahl moderen tage imod drengen med et smil. Følgende aften gik Steendahl ud for at møde drengen igen, men da var han der ikke. Han fik så af en kollega at vide, at han sammen med en gruppe jøder samme dag var afhentet og sendt til Auschwitz.

Mor syntes ikke, turen var som den i 1984, hvor hun var med far dernede. Turen i år var mere alvorlig, der var mange flere historier. I 1984 var to busser af sted med Häftlinge og deres koner. Dels var der ikke så mange med på denne tur, dels var de ældre, men mest tror jeg, forskellen skyldtes, at de gamle fanger fandt det vigtigt at

fortælle deres historie, mens de kunne, til os, de »unge«, som jo ikke havde oplevet den tid.

Blandt børnene holdt Henrys søn en smuk, meget personlig tale. Han kom ind på de følger, fædrenes KZ-ophold havde haft for familierne. De havde jo også lidt. Ofte var der ganske unge hustruer, evt. forlovede, og små børn hjemme. Det var også slemt for dem, når fædrene vendte hjem med alle traumerne. De var fysisk og psykisk nedbrudte, psykologisk hjælp var der ikke noget af, de skulle bare hurtigst muligt i tjeneste igen. Det var således ofte hustruerne og børnene, der måtte agere psykologer, og det var ikke nemt.

Det er jo så godt, at mange af de gamle Häftlinge på deres gamle dage er begyndt at åbne sig mere og at nedskrive deres erindringer. Enkelte holder også – som Henry – foredrag på skoler og lignende. Det er godt både for dem selv og deres familier.

Henrys søn sagde på alle »vi børns vegne«, at Häftlingene og deres KZ-tid og historie ikke vil blive glemt. Det er jo det, der er sagen for os alle. Vores fars historie er blevet en del af vores families historie. På godt og ondt er den gået i blodet på os alle. Vi slipper nok aldrig helt bevidstheden om den dystre tid og den onde tid, vores far måtte gennemleve, men en tur som den til Buchenwald gav megen afklaring og ro.

27.9.00

Lisbeth Mørup

Bernadottegården, Hadsund, markerer 25 året for grundstensnedlæggelsen

Dagen blev fejret ved en middag i festsalen. Hertil var inviteret alle beboere på plejehjemmet og i beskyttede boliger samt bestyrelse og personale.

Formanden for bestyrelsen Ellen Otte bød velkommen til alle og ikke mindst de 6 svenske folkemusikere med Inger og Pelle Johansson i spidsen, som også for 25 år siden havde underholdt med svensk folkemusik.

Forbindelsen mellem Bernadottegården og de svenske musikere skyldes et gammelt venskab med Per Madsen, som desværre ikke skulle komme til at høre dem denne gang,

da han døde den 11. august. Men at han havde tænkt på dem til det sidste, viser sig blandt andet ved, at han har skænket et beløb til udgifterne i forbindelse med besøget.

Alle satte pris på den gode underholdning fra de svenske folkemusikere, og der var stor tilslutning til Ellen Ottens tak til musikerne, hun overrakte de voksne en vingave. Den kvikke 11-årige dreng, som også deltog aktivt, fik overrakt en blomst, da blomster er hans store interesse ifølge hans mor.

Vagn Jeldtoft Jensen
Strandvejen 14, Hadsund

Fhv. borgmester Tage Jespersens tale i anledning af 25 året for grundstensnedlæggelsen på Bernadottegården

Den 29. august 1975 blev en mærkedag for Hadsund. Grundstenen til et af de største byggerier i Hadsund – Bernadottegården skulle foregå.

Det var første gang, Hadsund skulle have kongeligt besøg efterfulgt af besøg i 1977 og 1987.

Forud var gået mange travle dage med at pynte byen til fest med flag over hele byen. Forretningerne havde pyntet alle vinduer, det var virkelig

flot. Folk begyndte allerede fra morgenstunden at komme til byggepladsen. Alle ventede spændt på, at dronning Ingrid skulle ankomme sammen med madame Estelle Ekstrand (hustru til Bernadotte), Paris, samt prins Georg fra Bernadottefonden.

Præcis kl. 11.00 ankom Dronning Ingrid og blev modtaget af byrådet, som stod på en række. Det var min opgave at præsentere de enkelte medlemmer, jeg kunne ikke huske et af navnene - uha - uha.

Derefter skulle den formelle handling med grundstensnedlæggelsen foregå.

Dronningen nedlagde den første af de tre sten med følgende ord: »Vore tanker går tilbage til den tid, der var streng og alvorlig i Danmarks historie, men den var også stor, fordi vort håb og vor tro på fremtiden var stærk - og det var også sammenholdet. Jeg håber Bernadottegården går en harmonisk og lys og lykkelig fremtid i møde.«

Den anden sten blev nedlagt af madame Estelle Ekstrand, der glædede sig over, at vi ærede hendes afdøde mand.

Den tredje sten blev nedlagt af advokat Jørgen Svenstrup, Hadsund. J.S. havde været KZ-fange i Tyskland. J.S. udtrykte ønsker om, at også tidligere modstandsfolk måtte få glæde af Bernadottegården.

Derefter spadserede man til rådhuset, hvor der var reception. Jeg ledsagede Dronning Ingrid, der spurgte meget om byen, men var i øvrigt forbavsende orienteret om byen og egen.

Der var en sjov og munter tildragelse nede i rådssalen.

Dronning Ingrid hilste på alle byrådsmedlemmerne. Jeg bad sekretæren om at hente dem ned i salen, hvor de var meget tavse. Men da jeg sagde til dronningen, at hun nok kunne se, hvor let det var at være borgmester med så tavst et byråd, fik de gang i snakketøjet.

Det var en god dag for Hadsund. Vi havde fået en officiel anerkendelse af projektet af protektoren. Byrådet havde allerede i 1970 skænket den 9 tønder land store grund + byggemodning samt et beløb til inventar og Himmerlandsfonden 100.000 kr.

Byggeriet gik nu planmæssigt frem, der var som ventet problemer med grundvand og kilder, søen stammer fra et væld.

Vi fortsatte med de 32 beskyttede boliger.

Vi havde lige fra starten en del problemer med vores samarbejdspartnere. Modstandsfolkene var delte i sagen + de 3 arkitekter. Men det var dejligt at se og mærke, at alle borgere i Hadsund kommune var glade og forventningsfulde over det store byggeri. Vel nok det største byggeri i vor kommune.

De første forslag til byggeriets udformning var tre pyramideformede bygninger, der hang sammen med en mellemgang. Tagene skulle være med pyramideformede spidser, med oplykkelige overlys. Der var også forslag om et mindre varmtvandsbassin. Selve murene skulle være hvide - symbolet på de hvide busser.

Der var også et forslag om at bygge et bibliotek i forbindelse med Bernadottegården.

Jo, der var tanker og ideer nok fra de tre arkitekter, men - men de kunne ikke blive enige indbyrdes.

Denne uenighed var så stor, at vi i bestyrelsen måtte skride til noget så drastisk som at sige farvel til de tre arkitekter, efter at have brugt 1 million på dem.

Vi antog så Ejnar Klithøj, Randers, som vi kendte godt fra flere gode byggerier i Hadsund - skolen og rådhuset.

Selve indretningen af huset var også en stor og kompliceret opgave. Der var ting, der var enighed om, der måtte ikke være lange gange. Det blev løst på en udmærket måde med atriumgården.

Vi forsøgte også at få de forskellige servicefaciliteter placeret så hensigtsmæssigt som muligt i forhold til den daglige arbejdsgang. Der har selvfølgelig været noget, der kunne være anderledes, og der er også blevet rettet noget undervejs.

Men jeg tror stadig, vi kan konstatere, at Bernadottegården er et flagskib inden for ældreplejen, som vi kan være stolte af, og der er da også mange besøgende, der gerne vil hente ideer.

De 25 år, der er gået siden starten af byggeriet, samt ibrugtagningen den 5. maj 1977, har til fulde vist, at det fungerer efter hensigten. Jeg vil derfor gerne slutte mit indlæg med at citere Ingrids ord fra 29. august 1975, hvor dronningen udtalte: »Jeg håber Bernadottegården går en harmonisk og lys og lykkelig fremtid i møde.«

Måtte dette også gælde for de næste 25 år!

At det endte med, at Hadsund fik en Bernadottegård, skyldes ikke

mindst en stor indsats fra Tage Jespersens side, stærkt støttet af to tidligere modstandsfolk, Per Madsen og Villy Mørk Jensen, men lad nu den side af sagen hvile i fred og lad os glæde os over, at der blev bygget i både Roskilde og Hadsund, som mange mente ikke lå just ved Alfærvej.

Hilsen til dronning Ingrid fra Bernadottegården:

På 25 årsdagen for nedlæggelsen af grundstenen til Bernadottegården har bestyrelsen fundet det passende at sende en hilsen til Dronning Ingrid, der er protektor for Bernadottegården og i den egenskab tre gange har besøgt Hadsund.

Telegrammernes tid er forbi, derfor er følgende hilsen sendt pr. telefax.

»Hendes Majestæt dronning Ingrid,

Amalienborg

Beboere, personale samt bestyrelsen for Bernadottegården, Hadsund, mindes i dag ved en højtidelighed sammen med vore svenske venner grundstensnedlæggelsen i 1975.

Vore tanker går tilbage til Deres Majestæts medvirken ved grundstensnedlæggelsen den 29. august 1975 i Deres egenskab af protektor for Bernadottefonden.

Vi sender i 25 året for denne begivenhed de bedste hilsener til Deres Majestæt i ærbødighed.

Den selvejende institution Bernadottegården, Hadsund

Få timer efter kom svaret gennem hoftelegrafen, Amalienborg:

»Hjertelig tak for den venlige hilsen«.

»Ingrid«

Amicale Oranienburg Sachsenhausen

– generalforsamling

Det Franske »Amicale Oranienburg Sachsenhausen« afholdt sin ordinære årlige generalforsamling den 15.-18. september i Valence.

Der indledtes med pressekonference den 15. om formiddagen, og om eftermiddagen præsidiemøde med deltagelse af Brandenburgmindestedernes chef, dr. Günter Morsch.

Russisk delegat Mark Pilewebsch i samtale med Gerda Sægård. Foto: Peder Sægård.

Den 16. afholdtes mindehøjtideligheder med nedlæggelse af kranser ved monumenter over faldne fra de to verdenskrige

Ved middagstid blev vi modtaget på rådhuset af borgmesteren og kl. 15.00 begyndte generalforsamlingen, hvori deltog flere hundrede franske medlemmer, gæster fra andre KZ-lejre, og fra Tyskland, Rusland og Danmark.

Der var mange og lange indlæg foruden taler af gæsterne. Men kun få indlæg fra forsamlingen. På trods heraf sluttede generalforsamlingen først kl. 19.00. Forhandlingerne foregik jo på fransk, så for mig var det et begrænset udbytte.

Højtidelighed ved mindesmærke for juli-opstand i 1944. Foto: Peder Sægård.

Generalsekretær Werner Händler pegede på den nødvendige foryngelse af vore kræfter og at de i Berlin har to unge fortrinlige kræfter som Andreas Meyer og H.C. Rentmeister, der var blevet uundværlige i arbejdet og samarbejdede glimrende med dr. Morsch.

De foregående år var der gæster fra mange europæiske lokalforeninger af ISK, men det er tydeligt, at alderen nu gør sig gældende, kun de store (Tyskland, Rusland og Frankrig) har en så stor medlemskare, at de kan overkomme at sende delegerede som gæster, og vi danskere føler tydeligt franskmændenes glæde over, at vi stadig magter at møde op.

Den 17. afholdtes atter højtidelige ceremonier ved mindesmærker for de faldne fra to verdenskrige og derefter den traditionelle katolske messe i domkirken.

Der afsluttedes med »Banquet de Cloute«.

Om aftenen blev vi repræsentanter for de franske, tyske, russiske og danske fangeforeninger indkaldt til møde, fordi dr. Morsch ønskede at kende vor stilling til et forslag om at få del i et beløb fra en såkaldt Zukunftfond.

Denne fond er en del af »erstatningsbeløbet« til tvangsarbejderne. Industri og Bundesstaat skal yde ca. 10 mia. DM og fonden udgør 700 mio. DM. Et stort beløb, men lille i forhold til hovedstolen på 10 mia.

En uhyre påtrængende opgave foreligger, nemlig at redde »Station Z«, fra ødelæggelsen. Anlægget smuldrer hen, og undergrunden svinder. Vort håb er, at vi kan få et beløb fra »Zukunftfond« til denne opgave.

Der er forskellige meninger om dette. Med rette mener mange, deriblandt de østeuropæiske kammerater, at den tyske stat skal bekoste reparationer og genoprettelse af mindesmærker i Sachsenhausen, og beløbet ikke må tages fra erstatningsbeløbet, af hvilket hver DM er af uendelig værdi for disse kammerater, hvoraf mange lever af et beløb på 20 DM om måneden.

Borgmesteren i Valence var også på talerstolen. Foto: Peder Sægård.

Vi var enige om, at det var afgørende, at vi fik penge til »Station Z«, da dette arbejde ikke kunne udsættes og ikke kunne opdeles i smådele.

Dr. Morsch har derfor udarbejdet et nøjagtigt program med budget, opdelt i tre dele. Det samlede beløb bliver omkring 22 mio. DM. I forhold til fonden på 700 mio. et overskueligt tal, men det er da mange penge.

Beløbet skal søges af de nationale foreninger inden for ISK, og der er tilsagn fra mange. Vi (den tyske, franske, russiske og danske forening) tilsluttede os, og dr. Morsch havde tilsagn fra mange andre nationale organisationer. Vi lovede at underskrive dokumentet snarest, da ansøgningen skulle indsendes meget hurtigt, hvis vi skulle have succes.

Werner Händler og dr. Morsch ville straks gå i gang med at udforme ansøgningen, der vil blive sendt til alle nationale foreningers formænd til underskrift.

Den 18. september afsluttedes kongressen med en bustur i omegnen, dvs. i Alperne, den franske modstandsbevægelses hjemsted.

Peder Sægård

29. august – Bernadottegården Roskilde

Mit navn er Eigil Petersen, jeg er født 1922 i Korsør. Jeg er en af de mange søfolk, der ikke kunne komme hjem i 5 år på grund af tyskernes besættelse af Danmark den 9. april 1940.

Jeg er blevet bedt om, her ved mindestenen og i anledning af Bernadottegårdens fødselsdag, at holde tale og berette om de 5 år, danske søfolk havde i tiden fra 9. april 1940 til 5. maj 1945.

Det er længe siden nu, men så længe man kan huske, er det 5 slemme år, man aldrig glemmer. Der var mange

stret på 7 forskellige danske skibe, 3 af dem kom ikke hjem efter krigen. 2 krigsforliste og det tredje af dem drev under en storm ind på kysten af Island; men jeg var mønstret af.

Jeg var 16 år i 1938, da jeg mønstrede i et af ØK's skibe, »Panama«, som kammerdreng. Da krigen startede 1. september 1938, lå vi på Reden ud for Bangkok og skulle hjemover og kom hjem december 1939. Jeg mønstrede i »Panama« igen og tog atter en rejse til Østen. Vi nåede Manila på Filippinerne, da tyskerne besatte Dan-

marinesoldater om bord til overvågning af os. Vi sejlede med korn fra Australien, og soldaterne havde vi med til Cape Town i Sydafrika, hvor de kom i land. Så kom vi i konvoj fra Vestafrika til Liverpool i England. Det er en stor havn, hvor der lå mange skibe, så der var tyske flyvemaskiner, der bombede hver nat, men vi slap heldigt igennem. Den halve dæksbesætning mønstrede af. Jeg blev ombord og tog en tur mere til Australien. Det var på grund af avancement.

»Panama« var lidt af et ulykkesskib. Der var tit maskinskade. På vej hjemover fra Australien til England fik vi maskinskade ud for øen Jamaica, hvor 1. mester døde ved ulykken. Vi måtte søge nødhavn og kom ind til Kingston og lå der og ventede i 2 måneder på reservedele til maskinen og en ny 1. mester. Derefter sejlede vi til Halifax i Canada og derfra i konvoj til England. Men efter 3 dages sejlads havde vi maskinskade igen, konvojen fortsatte, så vi måtte sejle alene på Nordatlanten op til Island. Heldet var med os igen, vi mødte ingen u-både. Så var vi i konvoj fra Reykjavik og kom til Axmouth i Sydengland, men så havde turen også taget et helt år. Jeg mønstrede af fra »Panama«; men det var også 3 år, jeg havde været på skibet. Så det var først i slutningen af året 1941 jeg kom til Newcastle, hvor de danske søfolk havde deres Pool og Forbund.

Derefter kom jeg til at sejle i 6 forskellige skibe. Jeg var med et af C.K. Hansens skibe »Stjerneborg« (det var under hollandsk flag) på en rejse til Vestafrika. Var med »Oregon«, en af De Forenedes, på en rejse til Canada. Da var heldet med os igen, for i kolonnen ved siden af var der et skib, hvor 1. maskinmester sendte vores position til de tyske u-både, uden at vi blev torpederet. Var med »Lillian« fra rederiet Lauritzen på en rejse til Thorshavn, Færøerne, det var jo som at komme til en dansk havn.

Jeg gjorde 2 rejser til Canada med »Gyda« fra rederiet Torm, det var dengang et nyt skib, som gjorde en pæn fart. Lastrummene var lavet specielt til ammunition. Vi havde TNT sprængstof med hjem til England. Der var man atter heldig, én torpedo og skibet ville have været væk.

Jeg er en af de danske søfolk, der fandt en engelsk pige, jeg blev gift med. Det skete juli 1943.

S/S Norco i havn på nordkysten af Island den 5. Maj 1945.

danske søfolk på verdenshavene, og det blev til 5.000 søfolk, der kom til at sejle for de allierede, 3.000 af dem kom til sejle for England. Men der var også store tab, ca. 2.000 søfolk nåede ikke at komme hjem til Danmark, de blev derude, som man siger.

England mistede mange handelskibe i starten af krigen, så de danske skibe kom hurtigt ind i flåden og søfolkene med, men vi blev jo ikke regnet for allierede fra starten, det kom først et par år senere. Det første, der skete, var ned med det danske flag og op med det engelske; men de skibe, der havde flagspil i stævnen, måtte føre et lille dansk flag.

Jeg vil nu berette om, hvordan jeg kom igennem de 5 år. Jeg er en af de heldige, som overlevede krigen. Har aldrig været torpederet eller minesprængt, men når man sejler i konvoj, er man altid tæt på. Jeg har sejlet på de fleste af verdenshavene og møn-

mark den 9. april 1940. Over radioen fik de danske skibe besked om at sejle til neutral havn; men besætningen holdt møde og blev enige om at fortsætte ruten til Hongkong. Al last blev lossat der, og vi lå på Reden der i 2 mdr. Skipperen var i land hver dag til møde. Så kom dagen, hvor han kom med det engelske flag, det danske flag kom ned, og det engelske kom på flagspillet agter. »Panama« var ikke dansk mere. Der var møde i salonen igen, og alle skrev under på engelsk overenskomst. Vi var chartret af et australsk rederi.

Vi sejlede til Hongkong og kom til Sydney i Australien; her blev skibet gjort klar til at sejle til England, fik maskinkanon agter og fik minekabel lagt rundt på dækket til at modstå magnet-miner. Men den sidste gang, vi sejlede igennem prøvestationen med kabelet, virkede det ikke, der var lavet sabotage ved det. Så fik vi 12

Derpå mønstrede jeg på »Avance« fra rederiet A/S Korsør, som sejlede kulfart på Østkysten fra Nordengland til London, så var man hos familien en gang imellem. Når man sejlede op langs Østkysten, skulle man rundt en pynt, der hedder Yarmouth. Der lå de tyske hurtiggående E-torpedobåde, de sænkede mange skibe. Men jeg var heldig igen og klarede mig igennem.

I efteråret 1943 får vi igen lov til at sejle med dansk flag. Vi bliver sådan set anerkendt som allieret. »Avance« fortsætter med at sejle kystsejlad, men i foråret 1944 kommer vi på værft i Belfast, Skotland og bliver gjort klar til invasionen. Vi sejler til Cardiff i Bristolkanalen, venter og er klar.

Det er juni måned 1944. En morgen var der stor travlhed. Kajen var fyldt med krigsmateriel og amerikanske soldater. Vi bliver lastet med alt muligt samt soldater. Så sejlede vi rundt til den engelske kanal og satte kursen mod den franske kyst på invasionsdagen den 6. juni, og anløb det amerikanske brohoved OMAHA, hvor vi lossede det hele under frygtelig krigslarm med flyangreb. Så var man heldig igen og kom tilbage til England. Der var 4 andre danske skibe med på invasionen. Jeg var med på 2 rejser mere med ammunition til den franske kyst, sidste gang var vi i havnen Caen. Så mønstrede jeg af fra »Avance«, det kunne man nu efter de allieredes fremgang på kysten, og jeg mente at have taget min tårn.

Efter lidt ferie mønstrede jeg ud i »Norco« fra A.E. Sørensen, Svendborg og kom på Nordatlanten igen. Den sejlede på Island med kul og hjem med fisk og fiskemel. Jeg gjorde nogle rejser hen til foråret 1945. Vi lå i havn på nordkysten af Island og lossede kul den 5. maj, da den glædelige

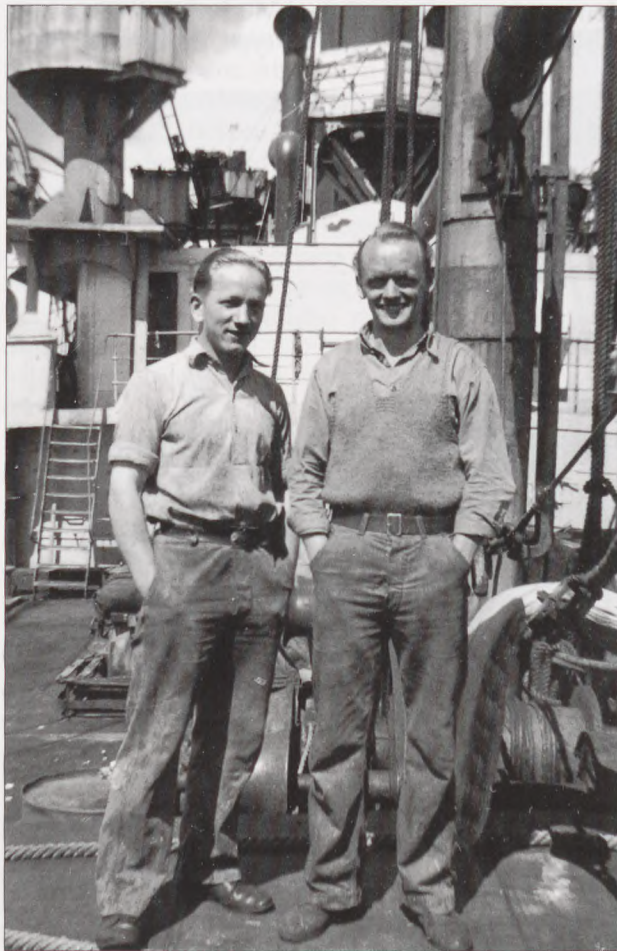
nyhed om freden kom. Da vi kom tilbage til England mønstrede jeg af fra »Norco«, den skulle hjem til Danmark, og jeg havde jo min familie i England.

Min kone og jeg blev enige om, at vi ville til Danmark, så vi ventede på skibsløjighed gennem det danske konsulat, og november 1945 sejlede vi som passagerer med smøråden »Roar« til Danmark og anløb København den 16. november 1945 til et glædeligt gensyn efter 5 slemme år. Det var så en beretning fra en af de danske krigssejlere fra 2. Verdenskrig,

der stoppede med at sejle på langfart, og jeg var samtidig én af de heldige, der overlevede.

ØK-skibet »Panama«, der var mit første skib, hvor jeg var mønstret på næsten 3 år, led en krank skæbne. Den forliste i Nordatlanten den 11. april 1945, 3 uger før krigen sluttede og kun 5 mand kom fra den ud af en besætning på 40.

Så endnu engang til dem, der ikke kom til at opleve freden – frihedskæmpere og søfolk – æret være deres minde.

Billedet viser 2 matroser på Norco. Eigil Petersen står til højre.

Foreningen af Gestapofanger fra Besættelsen

Sejltur på Roskilde Fjord

Tirsdag den 15. august havde »Foreningen af Gestapofanger fra besættelsen« v/ formand Solveig Skjøtt inviteret til en sejltur på Roskilde Fjord med m/s Sagafjord.

Vi var 22, der mødte op. Og kl. 18.40 blev der åbnet for adgang til skibet. Vi blev anvist plads i »Kaptajnens Salon«. Præcis kl. 19.00 sejlede skibet ud på 3½ times sejlad.

Straks efter blev der serveret en velkomsdrik, og så fulgte kort en lækker lakseanretning. Dernæst pænt ta' selv bord med smålunt, en osteplatte var med til sidst.

Drikkevarer var for egen regning, men de havde gode vine, det var helt i orden altsammen.

Der blev hurtigt en god stemning – med sang – på skibet.

Vejret var aldeles pragtfuldt – en rigtig dansk sommeraften med en meget smuk solnedgang.

Til sidst kom der kaffe med en kæmpelagkage, som mange tog godt for sig af.

En vældig god, hyggelig tur, som vi siger Solveig tak for.

P.M.M.

Med Bernadottegården i Roskilde på ferietur til Bornholm

Den 4. september var 40 forventningsfulde beboere, brugere og hjælpere fra Bernadottegården klar til at drage af sted på årets ferietur.

Efter en kraftig vippetur med hurtigfærgen Villum Clausen ankom vi til dette års feriemål, Bornholm - »Østersøens Perle«. For 3. gang havde vi valgt Hotel Østersøens ferielejligheder i Svaneke som udgangspunkt for vores ferie. Flere af lejlighederne har den smukkeste udsigt over Svaneke Havn.

Lejlighederne er nænsomt indrettede i de gamle bygninger - derfor er de heller ikke ubetinget handicapvenlige.

Vi ankom til Svaneke sidst på formiddagen, og da vi havde tømt bussen, virkede det hele lidt overvældende. I hotellets gårdhave stod pludselig 40 kufferter, papkasser med småhjælpemidler, 10 kørestole, 6 rollatorer og 40 mennesker - mange i kørestol, med stok eller rollator. Efter et par timer øgede hjælpemiddelcentralen fra Rønne mængden i gårdhaven med yderligere 2 el-senge, 3 kørestole, 2 lifte og 1 badestol, og så var der ellers ved at klar til ferien.

Med os havde vi en stor liftbus fra Torkildstrup ved Roskilde med chauffør Poul, der ud over at skulle transportere os til og fra øen også skulle sørge for, at vi kunne komme rundt og se øens seværdigheder.

Tyskere fik nok!

Vicky og Marianne - Hotel Østersøens meget søde og hjælpsomme værter - gjorde alt, hvad der overhovedet var muligt for at gøre vores ophold så vellykket, som det også blev. Vi fik lov til at ommøblere og flytte ind og ud, sådan at hjælpemidlerne kom til at stå i de lejligheder, hvor der var brug for dem.

Et par tyske familier, som også boede på hotellet, fik hurtigt nok. De var ikke kommet til Østersøen for at omgås handicappede. Østersøens værter tog ubetinget vores parti, og bad tyskerne tage tilbage, hvor de kom fra. Jeg ved ikke, om de troede, at vi smittede!

De øvrige gæster på hotellet var søde og venlige, og vi omgik heldigvis hinanden i den bedste forståelse.

Nogle af ugens oplevelser!

Bornholm er ikke det nemmeste sted at arrangere ture til for en gruppe som vores. Naturen er ikke særlig handicapvenlig, og mange af de smukke seværdigheder er absolut ikke tilgængelige med kørestol, stokke og rollatorer. Alligevel blev ugen uforglemmelig for gruppen. Dage fyldt med sol, samvær og dejlige oplevelser.

Onsdag den 6. september tog 12 pårørende til beboerne, brugere og hjælpere turen over Østersøen for at tilbringe en dag sammen med gruppen. Vi modtog vore gæster i Østersøens gårdhave, hvor vi havde dækket op med kaffe og kringler til alle. Derefter gik vi på byvandring i små grupper for at mødes på Svaneke røgeri kl. 13.00 til en lækker frokost, hvor vi nød de bornholmske specialiteter.

Vore gæster var lige så begejstrede for den bornholmske gæstfrihed som vi andre var det.

De øvrige dage besøgte vi bl.a. Bornholm kunstmuseum, Gudhjem, Almindingen, Neksø, Snogebæk og mange andre steder. Undervejs lyttede vi til et foredrag om bombardementerne af Rønne og Neksø, som en 5-årig dreng oplevede dem i majdagene 1945, da resten af Danmark oplevede glæden over, at Danmark atter var frit.

Mindes faldne frihedskæmpere!

Det er stadigvæk en helt naturlig ting for os på Bernadottegården, at vi - når vi er på tur - opsøger et mindesmærke for faldne i modstandskampen.

Derfor gik torsdagens tur bl.a. til Almindingen, hvor vi ved Davidsstatuen ved Christianshøj mindedes de faldne bornholmske frihedskæmpere.

Ved en smuk lille højtidelighed lagde den gamle modstandsmand Adolf Winge en buket i de traditionelle rød-hvide-blå farver og vi sang »En lærke letted«.

På Davidsstatuen står et meget smukt digt:

Den danske ungdom - David lig
Stod frygtløs frem mod vold og svig

Til kæmpens hjelm omsider brast
For hyrdens tro og slyngekast

Nu suser skov - nu synger vind
Om vovemod og offersind

Og i de faldnes sagabog
Står sejrens tegn - det brudte åg

Alle har brug for gode oplevelser

Det var hårdt arbejde fra første til sidste minut for turens hjælpere - frivillig og medarbejdere. Men for rejselederen er det lykken, når man ser, at turen betyder lige så meget for hjælperne, som den gør for beboere og brugere.

Alle har brug for gode oplevelser, uanset hvor gammel man er. Og stort set alt kan lade sig gøre, hvis der er vilje og lyst.

Emmy Reitoft
»konstitueret rejseleder«

Ved Davidsstatuen i Almindingen, der er mindested for faldne frihedskæmpere på Bornholm, nedlagde Adolf Winge vores buket. Foto: Gerda Wahl.

Gestapofangerne - Randers

Gestapofangerne-Randers deltog i Foreningen Frøslevs Venners årsmøde den 5.- 6. august.

Som de andre år var det et vellykket stævne. Programmet startede med, at Padborg Jernbaneorkester spillede, formanden bød velkomme, talen af Folke Krüger, Bov kommune, mindeandagt og det sluttede med kranse- nedlægninger ved mindestenen, Gendarmmuren og Prebens sten. Under hele højtideligheden var Gestapofangerne-Randers' fane med i faneborgen, der var opstillet ved hovedtårnet.

Resten af stævnet gik med foredrag og sangtime og ikke mindst, at der var tid til en snak med gamle fangekammerater. Vi sluttede stævnet med at køre til mindestenen for de dræbte gendarmere den 9. april 1940.

F.G.R.

Frode Greve Rasmussen nedlægger blomster ved Gendarmstenen. Foto: AHC.

Søndag den 20. august havde Gestapofangerne-Randers tur til »Det jyske Modstandsmuseum« i Bangsbo.

Den 4. maj 2000 var dørene slået op for en ny og spændende udstilling om besættelsestiden. En omfattende samling, der tidligere stod i Silkeborg, er nu blevet flyttet til Frederikshavn og giver nu et medrivende indblik i besættelsestiden.

Det var en god opstilling, som var lavet professionelt med en dæmpet belysning for at skabe stemning, men det gjorde, at det mange gange var svært at læse teksten på skiltene.

Der er en lang vej fra Randers til Frederikshavn, og vi gjorde derfor en

rast på en rastepads, hvor vi nød en kop kaffe og en bid brød, som Gerda havde medbragt hjemmefra.

På vej hjem kørte vi til Rebild Bakker. Ved mindestenen over de 69 flyvere, der under nedkastningsoperationer satte livet til, lagde vi en buket med bånd.

Dagen sluttede med, at vi fik en middag i Rebild.

F.G.R.

29. august 2000

Som så mange gange før nedlagde Gestapofangerne-Randers kranse den

29. august. Vi startede kl. 13.00 i bus fra Randers. Vort første mål var mindemuren i Hornslet, der er rejst til minde for de henrettede fra Hornsletgruppen. Deltagerne samledes ved mindemuren. Fanebæreren havde taget opstilling med foreningsfane, da tidligere medlem af Hornsletgruppen og tidligere fange Pia Frandsen nedlagde foreningens krans. Der blev sunget *Altid Frejdig*.

Turen gik videre til Estruplund kirkegård, hvor der blev nedlagt krans på de engelske flyveres grave. Deres maskine blev skudt ned natten til den 30. august 1944.

Næste sted blev frihedsmonumentet på Skovbakken. Her blev nedlagt en buket med bånd.

Vi kørte videre til Nordre kirkegård, hvor der blev nedlagt krans ved mindestenen i mindelunden og mindepladen over dem, der ikke vendte hjem fra de tyske lejre. På sergent Andersens grav og Arne Moldkjærs grav blev der nedlagt en buket med bånd. Til sidst gik turen til mindelunden i Hvidsten. Her nedlagde formanden foreningens krans med bånd.

Ved alle højtidelighederne var vor fanebærer med foreningens fane, og der blev sunget *Altid Frejdig*.

Vi sluttede mindedagen med en kop kaffe på Hvidsten Kro.

F.G.R.

Deltagerne på turen til Modstandsmuseet i Bangsbo ved Frederikshavn styrker sig med en kop kaffe. Foto: AHC.

Tur til nedkastningsplads

Onsdag den 13. juli kørte Gestapofangerne-Randers til en af nedkastningspladserne på Djursland, nærmere betegnet Ramten skov.

Vi kørte i bus fra Randers rutebilstation kl. 13.00

Efter at have kørt på de små veje, kom vi frem til nedkastningspladsen, hvor Børge Rasmussen fortalte om nedkastningen, og hvordan det gik med en af containerne, der gik op, og en del af indholdet faldt i mosehullerne. Da de andre containere var tømte, blev de »druknet« i mosehullerne.

Turen gik videre, og vi kom forbi den kæmpehøj, der var på vor gamle 50 kr. seddel. Vi sluttede på Stenvad mosebrugsmuseum, hvor vi fik en meget god gennemgang af Svend Erik Gorecki. Det var helt spændende at høre, hvordan mange unge fra Djursland havde haft deres indtjening ved at lave tørv og skære klyner.

Efter rundvisningen fik vi kaffe, der blev serveret af en, der havde stærk tilknytning til modstandsbevægelsen, for det var på hendes forældres

Nogle af medlemmerne i Mosebrugstoget. Foto: AHC.

gård, at modstandsbevægelsen havde hovedkvarter.

Som afslutning på dagen var vi med det gamle mosebrugstog ud i mosen.

Jeg tror, at det var en dag, hvor tankerne gik tilbage til tiden for nogle og halvtreds år siden.

F.G.R.

Landsforeningen af kz-fanger fra Neuengamme

Orientering vedrørende kontingent for medlemmer

På Neuengammeforeningens generalforsamling den 18. april 2000 blev det vedtaget af forhøje kontingentet til 100 kr. pr. medlem.

Såfremt også ægtefælle/samlever ønsker at være medlem, er kontingentet sat til 150 kr. pr. par.

Hvor det er tilfældet, at begge ønsker at være medlem, beder vi om at differencen i kontingentet indbetales til foreningens kasserer Cornelius Olsen, Gammelgårds alle 111, 2665 Vallensbæk Strand, giro nr. 807-3481, senest om 14 dage, hvorefter begge medlemmer registreres i vort kartotek.

Vi er ofte blevet spurgt om, hvorvidt foreningens venner må betale kontingent. – Det har vi hidtil måttet afvise ifølge vore vedtægter. Jeg har

fundet ønsket rimeligt og derfor forelagt spørgsmålet for bestyrelsen på generalforsamlingen.

Her blev det vedtaget, at foreningens venner kan optages som medlem af Neuengammeforeningen på samme vilkår som de øvrige medlemmer – dog uden stemmeret på generalforsamlingen. Hvert nyt medlem skal godkendes af den samlede bestyrelse.

Denne beslutning indføres som et tillæg til vore vedtægter, under §3.

Helge Hansen

Kammeraternes Hjælpefond Kegnæs-huset

Vi minder om, at Kammeraternes Hjælpefonds hus på Kegnæs udlånes til gamle KZ-fanger, modstandsfolk (langtidsillegale) og krigssejlere eller til deres efterladte ægtefæller, med andre ord til dem, der er anerkendt under erstatningsloven.

Bestyrelsen har på årsmødet i juni besluttet, at huset fortsætter virksomheden som hidtil til og med år 2004.

Huset udlånes normalt for en uge, men bestyrelsen besluttede på årsmødet, at huset i visse tilfælde, hvis der er plads, kan udlånes for 2 uger ad gangen.

Ansøgninger om lån af huset i perioden 1. februar 2001 til 31. januar 2002 indsendes senest 1. februar 2001. Der benyttes ansøgningsskema, som fås hos Kammeraternes Hjælpefonds sekretær, Aase Beck Eigenbroth, John F. Kennedys Plads 4, 9000 Aalborg, tlf. 9812 3231.

Aase Beck Eigenbroth

Efterlysning

Niece søger om muligt nye oplysninger om sin onkel Gunnar Dahl, født 8. maj 1917, Nykøbing Falster og død 8. august 1944 i Lauringe mose ved landevejen mellem Roskilde og Ringsted. Medlem af BOPA og Danmarks kommunistiske parti. Hvis der skulle være læsere, som sidder inde med personlige beretninger eller kan huske noget omkring Gunnar, så skriv venligt til Grethe Dahl, Sdr. Fasanvej 35, 4 th., 2000 Frederiksberg.

Læserbreve

Jeg har været medlem af DSIF i mange år, og har deltaget i årsstævnet mange gange, sidst i år. Jeg har altid syntes, der var været noget forkert, nemlig at lejren har virket alt for friseret i forhold til de KZ-lejre, som jeg og min hustru på vores pilgrimsture med Neuengamme foreningen har besøgt.

Det er mit ønske, at det egentlige fangelejrrområde, som jo kun udgør

ca. 1/5 af hele Frøslevlejren, bliver gjort til mindepark.

Det er min overbevisning, at når det er gjort, vil de besøgende og børnene fra efterskolen få mere respekt og forståelse for, hvad det er, de besøger.

På mindestenen ved tårnet står der: *De førtes bort under tvang fra Frøslevlejren 44-45
Og gav livet for Danmark*

ger, hvad jeg har svaret på denne erklæring, der i øvrigt lyder sådan:

»Foreningen Frøslevlejrens Venner finder, at Frøslevlejren med sine nuværende museer og udstillinger samt Efterskolen på udmærket

måde sikrer bevarelsen af Frøslevlejren for eftertiden. Frøslevlejrens Venner finder ligeledes, at lejren – med mindestenen ved Hovedvagt-tårnet samt »Prebens Sten« og Gendarmmuren placeret i smukke omgi-

Foreningen Frøslevlejrens Venner

Formanden

Oberst Leif Nielsen, Jeppe Aakjærvej 8, 6100 Haderslev, 74 53 25 66

Resolution

vedtaget på den ordinære generalforsamling i Foreningen Frøslevlejrens Venner lørdag den 8. april 2000.

I anledning af den standende debat omkring Frøslevlejrens fremtidige udseende, udtaler generalforsamlingen i Foreningen Frøslevlejrens Venner sin klare opfattelse af, at der ikke bør ændres ved lejrens nuværende udseende.

Frøslevlejrens Venners medlemskreds på ca. 800 er for størstedelens vedkommende gamle fanger, hvis generalforsamling i dag har besluttet denne resolution.

Frøslevlejren bør ikke ændres til egentlig mindepark, da Frøslevlejrens opgave er at fortælle en del af besættelsestidens historie, hvor blandt andet den danske stat forsøgte at hindre deportationer til KZ-lejre i Tyskland, hvilket som bekendt ikke lykkedes.

Mindet om de danske, der døde som følge af den tyske okkupation, sker i Mindelunden i Ryvangen.

I dyb respekt for de gamle fanger er Frøslevlejren nu et museumscenter, hvor samtlige museale aktiviteter har rod i II Verdenskrig, ligesom Frøslevlejrens Efterskole med sin placering er med til at videreføre historien for vore unge.

Frøslevlejren den 8. april 2000.

Ikke alle er enige! Det ses af læserbrevene
Red.

Jeg synes, at bestyrelsen i DSIF ikke har været deres opgave voksen, når de har kunnet tillade at placere en vognmandsforretning midt i en mindepark, det er både æreløst og uværdigt og en hån mod de 400 døde Gestapofanger, som ikke kom hjem.

Harry Henriksen

Frøslevlejren

Jeg har fra Foreningen Frøslevlejrens Venner modtaget en erklæring til godkendelse, men da den skjuler andet end hvad den giver sig ud for, vil jeg gerne her meddele andre fan-

velser – fremstår som et værdigt minde om de fra lejren deporterede fanger og for de i lejren indsatte.

I samarbejde med brugere og Den Selvejende Institution Frøslevlejren afholder foreningen to gange årligt en mindehøjtidelighed til minde om lejrens ibrugtagning i 1944 og befrielsen i 1945.

Højtidelighederne gennemføres med mindeandagt, faneborg og kransenedlægning med deltagelse af gamle fanger og besøgende i lejren.

Foreningen tillægger megen vægt, at Den Selvejende Institution Frøslevlejrens økonomiske vilkår for at opretholde Frøslevlejren i den nuværende form ikke forringes.«

Jeg har skrevet til formanden og sendt ham nedenstående brev som jeg gerne vil delagtiggøre andre gamle fanger i, da jeg mener, at det er ret principielt:

»Jeg undrer mig over den ejendommelige intetsigende erklæring, som er tilsendt gamle fanger til godkendelse. Det første afsnit kan en-

hver jo sige ja til, men det sidste afsnit skjuler vist noget, som åbenbart ikke kan tåle at se dagens lys. Jeg tror, at man har glemt, hvad foreningens egentlige formål er: nemlig at støtte Frøslevlejrens Museum.

Da jeg i sin tid fik stiftet foreningen, var det i modsætning til det såkaldte kontaktudvalg, der ikke ønskede en forening. Oberst Edeling var til stede og kan bevidne det. Jeg var dengang leder af Frihedsmuseet, og det eneste formål for foreningen var at sørge for bevarelsen af Frøslevlejrens Museum. Dette museum vil nu og altid være centrum i lejren, og de siden tilkomne museer kan kun være tilløbere, som nyder godt af det egentlige museums tilstedeværelse. Uden Frøslevlejrens Museum vil de andre museer ikke kunne leve her.

Det er sørgeligt, at der, som jeg har forstået, er en uoverensstemmelse mellem foreningen og Frøslevlejrens Museum. Denne uenighed bør snarest bringes ud af verden. Når man nu endelig er nået frem til et kompromis med hensyn til lejrens beva-

ring, bør dette støttes. En vognmandsforretning hører ikke hjemme i lejren, og økonomien bør nok kunne klares, uden at man ødelægger lejrens udseende. Vi har nu undgået at få lejren omdannet til en død mindepark, men vi skulle nødtigt falde i den anden grøft og gøre den til et goldt forretningsforetagende.

Husk, at lejren er et helligt sted for mange tidligere fanger, og uden Frøslevlejrens Museum vil det hele forsvinde som en gold forretning. Mit råd er derfor, at I hurtigst muligt får etableret et samarbejde med Henrik Skov Kristensen som den samlende person i lejren. Jeg må sige, at jeg er rystet over den udvikling, der er foregået, og jeg håber at høre nærmere om jeres planer, men vil under alle omstændigheder også delagtiggøre andre gamle fanger i mine meninger om Frøslevlejren.«

*Med venlig hilsen
Jørgen H. Barfod
Ved Fortunen 10 A, 2800 Lyngby*

Under vore drøftelser af problemerne omkring erstatning for slavarbejde har mange holdt fast ved at nægte modtagelse. Begrundelsen har været, dels at vi er vel aflagte, og dels at vi vil afvise givernes evt. følelse af, at de hermed har retfærdiggjort sig. Jeg har bemærket, at mange af vore kammerater i østlandene lever i en ufattelig elendighed, hvor nogle få dollar vil være et utro-

ligt lyspunkt. Hvis nogen vil modtage en evt. »erstatning« og af denne afgive mere eller mindre til kammeraterne, vil de opfatte det og modtage det som en kammeratlig hjælp.

Problemet er: hvordan havner disse penge i de rette lommer?

Jeg har talt med kammerater fra det tidligere Sovjetunionen om det.

Jeg kunne tænke mig, at vi afgav noget af en erstatning fra 10% til det

hele. Når denne sum er samlet, sender vi pengene til den ukrainske forening. Er der andre og bedre ideer, udbedes de.

Med venlig hilsen Peder Søgård

Henvendelse om dette til P.S. Se adr. bagsiden. Red

Jeg tillater meg å rette en forespørgsel til Dem som redaktør av »Modstandskampen 1940-45«, angående opplysninger om danske fanger i KZ Bergen-Belsen.

Jeg er medlem av den Oslo-baserte »Foreningen av politiske fanger 1940-45«. Fra høsten 1943 satt jeg i KZ Sachsenhausen til jeg i februar 1945 ble sendt til Bergen-Belsen. Derfra ble jag, takket være Bernadotte-aksjonen, overført til Neuen-gamme i midten av mars. Som en av

de få som ennå er i live, har jeg tatt mål af meg til å sette på papiret en kort oversikt over det norske innslaget i Bergen-Belsens historikk. Alt i alt var det ca. 60 norske fanger der. Adressen vil være dokumentasjons-sentret ved Gedenkstätte Bergen-Belsen, som har lite dokumentasjon over politiske fanger.

I den anledning er jeg interessert i hvor mange dansker som satt i lejren, når de kom dit og om de kom direkte fra dansk fengsel. Og selvføl-

gelig deres endelige skjebne. Så vidt jeg har forstått, kom ingen av dem hjem. Selv traff jeg to av dem i forbi-farten den dagen, jeg ankom leiren, men uten at det ble utvekslet noen navn.

Om De selv ikke har slike opplysninger for hånden, håper jeg De kan gi meg adressen til rette vedkom-mende.

*På forhånd takk.
Venlig hilsen Finn Molvig
Veståsen 10, 1362 Hosle, Norge*

Berlin S.E.F.

S.E.F. Sydøstjysk afd. – årlig tur i år til Berlin 28/8 - 1/9 2000

Mandag d. 28/8.2000: 26 forventningsfulde medlemmer ventede på Bjert Busser. Vi blev samlet op i Fredericia, Kolding, Christiansfeld og Aabenraa. I Aabenraa fik vi besked om at vente: vi havde glemt kransene i Fredericia. Efter ca. 3 kvarter kom H.C. Blomster med kransene. H.C. var ked af, at han kom for sent i Fredericia, derfor skulle vi have dem gratis. Stor tak til H.C. Blomster.

Efter denne pause gik turen over den dansk/tyske grænse. Efter en god tur kom vi til Bad Bramstedt, hvor vi spiste frokost. Efter frokost kørte vi mod Schwerin, til Hotel Best Western Seehotel Frankenhost til indkvartering med aftensmad og morgenmad.

Tirsdag 29/8: Efter en god nattesøvn og morgenmad fortsatte vi til Ravensbrück. Efter ca. 1 1/2 times kørsel kom vi ud for et uheld. Vores rutebil blev

revet op fra chaufføren og hele forpartiet. Alle i bussen tog det meget roligt – ingen panik. Chaufføren var meget chokeret, men så tog Kaj over og spurgte, om nogen var kommet til skade. Ingen var kommet noget til. Kaj arbejdede sammen med politiet, fik fat på en ny bus fra Wismar. Efter 2 timer gik turen til Ravensbrück, hvor Kaj holdt en mindetale, og Karna lagde kransen med 1 minuts stilhed. Derefter var der rundgang i lejren. Efter dette kørte vi til Berlin, hvor vi ankom kl. 18.00. Vor nye bus var ankommet fra Bjert, vi blev indkvarteret i gode værelser på Hotel Joachimshof.

Onsdag 30/8. Efter en god, lang nattesøvn og morgenmad kørte vi byrundtur og så alle kendte steder. Spiste frokost ved Potsdamer Platz, derefter fortsatte rundturen til kl. 16.00.

Torsdag 31/8: Efter morgenmad kørte vi ned til kanalen, hvor båden ventede. Vi gik om bord, sejlede på kanalen fra Märkisches Ufer - Oberbaumbrücke - Potsdamer Platz - Zoologischer Garten til slottet Charlottenburg, hvor vi gik i land for at få frokost. Vi fortsatte derefter til Sachsenhausen for at lægge en krans til minde om dem, der ikke kom hjem. Jørgen B. Grozen holdt mindetalen og lagde kransen.

Fredag 1/9: Efter morgenmad gik turen nordpå. Vi spiste middag i Bad Oldesloe, hvorefter vi fortsatte til Danmark, hvor vi satte af i Aabenraa, Christiansfeld, Kolding og Fredericia. Vi takker kulturudvalget for en god tur med mange gode og dejlige minder.

*Tak for en god tur
Deltagerne*

Buchenwald-klubben

Tirsdag den 28. november 00 kl. 19.30 afholder klubben sit flotte og festlige ande- og flæskespil på politistation 3, Borups alle nr. 266, 2400 København NV, i kantinen. Tag familien og venner med.

*Venlig hilsen
Bestyrelsen*

Tirsdag den 30. januar 2001 kl. 14.00 afholder klubben sin årlige ordinære generalforsamling i kantinen på politistation 1, Halmtorvet nr. 20, 8. Sal, 1700 København V.

Dagsorden i henhold til vedtægterne. Forslag, som ønskes behandlet på generalforsamlingen, skal være bestyrelsen i hænde senest 8 dage før.

*Venlig hilsen
Bestyrelsen*

Fødselsdag den 18. januar 2001 – 100 år

En sej dame bliver 100 år den 18. januar 2001. Navnet er Astrid Blumensaadt, og vi, der kender hende, undrer os egentlig ikke så meget, når man har oplevet dette lille vævre væsen på nærmere hold. Det er, som om man tænker – hun skal nok selv bestemme, hvor længe livet skal vare.

Hendes tilværelse har været en mangfoldig runddans – organisering af telefonisterne på Fyn i 20'erne, formand for en kommunistisk afdeling og fra 1941 leder af en modstandsgruppe, »Astrids drenge«. De var me-

get aktive sabotører, var i det hele taget nogle af de første på Fyn.

Skæbnen indhentede hende dog, og Ravensbrück blev en meget barsk oplevelse.

Hjemme igen efter krigen uddannede hun sig til grafiker med stort kunstneriske talent, som hun udnyttede, kan man se mange steder, bl.a. i lokalet, hvor De Erhvervshæmmede fra Fyns-afdelingen afholder sine onsdagssammenkomster.

*Et stort til lykke!
Minna Dahl*

*Redaktionen ønsker alle vore abonnenter og læsere
en GLÆDELIG JUL og et GODT NYTÅR*

Vi har mistet en af vore kære!

Et stort og hjertevarmt menneske, Edith Johansen, tidligere formand i foreningen Gestapofangerne Århus og i Landsforeningen Gestapofangerne, er ikke mere iblandt os. Hun døde fra os den 14. august 2000.

Hendes menneskelige forståelse og hendes opmærksomhed over for andre var stor. Hun nåede ud til alle – helt ud i foreningernes fjerneste kroge.

Hun tænkte altid først på at gøre det godt for andre – specielt familien og vennerne i foreningerne. Hun skyede ingen anstrengelser. Hun havde tanker for alle, når vi f.eks. var på en af vore mange busture i ind- og udland.

De, der havde svært ved trapper, eller på en eller anden vis havde brug for omsorg, blev altid placeret tæt ved hjælpere. Ditte var altid til disposition, når nogen havde brug for hjælp af den ene eller anden art. Hun var altid den, der gik sidst i seng og stod først op.

Hun kunne le med os andre, når tiden var til det – og hun kunne være stille og alvorlig sammen med os, når tiden var til det.

Ditte havde stor ydmyghed over for traditioner og over for historien.

Der skulle være orden i tingene – og der skulle være stil og værdighed over besøgende på mindstederne.

Vi har alle følt den store medlevelse, hun lagde for dagen, når vi skulle lægge kranse f.eks. i tidligere KZ-lejre ved mindesmærkerne.

Hun ville gerne takke for den indsats, ofrene havde gjort for Danmarks sag, takke af hele sit hjerte.

Mange gange knækkede stemmen; men hun samlede sig og kom videre med, hvad hun havde på sinde.

Hendes egen mand, Tonny Johansen, var selv et af ofrene. Selv om han kom hjem efter opholdet i Tyskland, havde han dybe traumer, der forfulgte ham, til han døde alt for ung.

Trods personligt tab formåede Ditte at inspirere og begejstre.

Det er derfor et stort tab for os alle, at hun ikke mere er iblandt os.

Vi vil i taknemlighed mindes alt, hvad hun har gjort for os, for foreningen Gestapofangerne i Århus og for Landsforeningen Gestapofangerne.

En ildsjæl var hun! Hun kæmpede på trods af modstand her og der –

specielt i den periode, hun sad som formand for Landsforeningen.

De seneste år var svære. Hun – bl.a. – måtte døje svære knubs.

Hun holdt dog altid fanen højt og tænkte frem for alt på foreningens ære og værdighed.

Da der blev talt om at nedlægge foreningerne, skulle det efter Dittes mening også ske med ære og værdighed. Hun gjorde sit til, at dette skete.

Vore tanker går ofte til de gode timer, vi har tilbragt sammen med vore venner i foreningerne – både på landsplan – (i Bønnerup f.eks.) – og i Århus afd. Ditte havde altid en afgørende rolle i disse arrangementer, så derfor blev de altid vellykkede. – Hun havde evne og vilje til at klare tingene. Dette gælder også, hvis nogen blev syge eller på anden vis havde brug for støtte og omsorg.

»Lad os tage på besøg«, »lad os ringe«, »lad os sende en blomsterhilsen«, så den pågældende person kan føle, at vi tænker på ham/hende. Ditte var en ildsjæl...

Men et hospitalsophold i 1999 gjorde, at kræfterne blev mindre. Vi – de gamle medlemmer i Gestapofangerne Århus – mødtes dog ofte med hende under private former, samt en gang om måneden på Rådhus-Kafeen, hvor vi over en let frokost talte om løst og fast af interesse for alle.

Traditionerne omkring 4. maj, 29. august og sidste søndag før jul blev også holdt i hævd, sammen med en gruppe fra Hjemmeværnet.

Vi mødtes også på Helgenæs, hvor Ditte og andre medlemmer har sommerhus.

Det var gode dage, hvor snakken gik lystigt. Alle nød det kammeratlige samvær.

Ditte holdt fanen højt til det sidste.

En lun augustdag ville hendes hjerte dog ikke mere.

Hun døde stille i sit sommerhus, hvor hun holdt meget af at være.

Vi – hendes venner – var forstenede over budskabet.

Vi har mistet en god veninde, et stort menneske fuld af omsorg for os alle.

Der er et stort hul i vores kreds efter hende.

Tak, Ditte, for din store indsats og for dit venskab gennem mange år.

Nu har du fred!

Vi sender mange medfølede tanker til de efterladte – store som små.

Æret være Edith Johansens minde!

*Else og Heine Randrup
Ruth og Henning de Place*

En glad Edith Johansen ved seneste landsstævne i Vedersø.

BØGER

Horsens går til modstand Af Chr. Rimestad

1. bind 189 sider rigt illustreret.

Pris: Kr. 198,00

2. bind 174 sider rigt illustreret.

Pris: Kr. 198,00

Forlaget Åløkke

Som det ses, anmeldes både bind 1 og 2 i samme anmeldelse. 3. og afsluttende bind anmeldes ved udgivelsen, som finder sted i oktober. Derfor vil den anmeldelse først være i vort blad i februar 2001.

Beretninger om besættelsen, hvor et område, en gade eller en by er det afgørende emne, er der ikke mange af. Og er der endelig forfattere, der skriver om dette, er deres »romaner« udkommet i årene lige efter besættelsen ophør.

Hvad får så en forfatter, Chr. Rimestad, til at skrive og udgive 3 bøger nu mere end 50 år efter besættelsens ophør? Hans historiske interesse? Ja!

Bind 1 udkom i 1998 og bind 2 i 1999.

I 1990 skrev forfatteren – der er journalist ved Horsens Folkeblad – en artikelserie i bladet, hvilket gav mange tilbagemeldinger fra befolkningen i Horsens. Rimestad skriver: »Jeg begyndte med at interviewe nogle af de endnu levende modstandsfolk, hvilket medførte, at projektet endte med 3 bøger, som vel egentlig er blevet en beskrivelse, som nærmer sig historisk materiale.

I første bind fortælles om, hvordan modstanden mod besættelsesmagten opstod fra ingenting til en egentlig organisation i 1943.

Hvordan trykningen af illegale blade som Frit Danmark, Land og Folk, men også en del lokale blade. Et, som ikke er nævnt før i litteraturen, »Bavnen«, er med her. Dette blad blev startet af 3 gymnasieelever. Et godt forsøg, men indgik senere i Frit Danmark.

På side 16 skriver Rimestad flg.: »Der kan ikke rokkes ved, at kommunisterne var førende i denne meget tidlige fase af det lokale modstandsarbejde«. Det er rigtigt, ikke kun i Horsens, men det er dækkende for det meste af landet.

I 1. del gives et ganske glimrende indtryk af Horsens ungdom, der jo ikke

ønskede, at modstanden mod den tyske besættelsesmagt skulle gå stille af. Slagsmål, »kolde skuldre« og spytten på tyske soldater var aftenens tilstand mange, mange gange, så byens politimester finder anledning til at bekendtgøre det i byens aviser.

Som i andre større – men sandelig også mindre – byer, hvor de illegale blade fordeles, bliver der nu mere styr på befolkningens følelser, dog endnu kun en mindre del af befolkningen, men dog nok til, at en egentlig organiseret modstand – med sabotage – begynder at finde sted.

Først kommunisterne på den ene yderfløj, så Dansk Samling på den anden yderfløj og midt imellem nogle fra KU, nogle upolitiske, men alle med det ønske, at Danmark skal medvirke til Nazitysklands nederlag.

Med – for at forstå de første svære år – skal nævnes en person Eigil Fusing (død i Porta Westphalica). E. Fusing kan vel bedst betragtes som en ener – anarkist – og derfor ikke særlig samarbejdsvillig for nogle af grupperingerne, hvorfor han startede sit eget illegale blad »Folkeviljen«, der mest behandlede lokalt stof.

I det hele taget giver 1. bog et godt indblik i de første svære år, hvor mennesker med forskellige politiske mål, forskellige partier samarbejdede om det ene, at få tyskerne smidt ud af Danmark.

Mange af aktørerne er nævnt ved fulde navn og stilling, også de, som mere eller mindre modarbejdede modstandsbevægelsens folk. Det gør bogen meget nærværende.

Horsens Hjemmeværn, som er omtalt i første bind, kræver den forklaring, at et egentligt Hjemmeværn, som vi forstår det i dag, var det ikke. Det var terrænsporforeningerne, der her blev omtalt som hjemmeværn. Dets tid blev kort, men det havde dog lagt kiemen til en udbygning af modstandsbevægelsen, så den stort set dækkede et gennemsnit af befolkningen i Horsens og omegn.

Krigsværnskottoret var en anden nyskabelse, som i forståelse med Røde Kors blev oprettet i Horsens. I de år virkede krigsværnskottoret for forbindelse til de familier, der havde en dreng eller far, der var arresteret af tyskerne. Der var 215 arresterede, hvoraf 58 var deporteret til KZ i Tyskland. Breve, pakker formidledes, kottoret – dog mest dets leder – måtte også gå den tunge gang, når en fra Horsens var henrettet eller dræbt på anden måde. Det var en tung gang til familien.

Efter besættelsens ophør overtog kottoret ansvaret for de allierede krigsfanger, som allerede var i Danmark eller som kom fra Tyskland. Kottoret blev nedlagt i 1946.

Generalstrejken – folkestrejken den 21. august 1944 – viste, at befolkningen anså Frihedsrådet som den autoritet, man skulle rette sig efter – ikke borgmesteren – som denne 10 år efter befrielsen forsøger med en anden udlægning.

Ved dannelsen af lokalkomiteen i 1944 viser Rimestad, hvordan modstanden mellem kommunisterne, Dansk Samling/Hjemmeværnet gennem mægling nu begynder at fungere rimeligt.

Afvæbningen af det danske politi i september 1944 viser, at det i Horsens var en stille og rolig affære. Ingen politimand blev her arresteret, tværtimod gik mange af politifolkene ind i modstandsbevægelsen.

I afsnit 41 om våbenedkastningerne angives det, at det var den borgerlige fløj, der fik de fleste af de nedkastede våben. Her aner vi lidt om »den skæve våbenfordeling«. Ellers er afsnittet ikke bedre eller værre end andre beretninger om nedkastninger. Meget forudsigelig.

Efterhånden som Gestapo kom tættere på, begynder man – ikke bare i Horsens – at fjerne kartoteker. Først var det folkeregistre, og det skete i mange byer. Her skal omtales, hvordan man fjernede registret på arbejdsanvisningskottoret. Alt lykkedes, men man tog også en skrivemaskine. Den blev ikke stjålet, men lånt, og for at vise, at det ikke var et almindeligt tyveri, blev der dagen efter aktionen smidt et brev med 400,00 kr. ind på anvisningskottoret.

Afsnit 47 om befrielsen af 15 fanger fra Horsens Statsfængsel er – også i dag – en uhyre spændende beretning. Her ses, hvad organisation, tilrettelæggelse og mod kan udrette.

I de 2 bilag: industrisabotage og jernbanesabotage er angivet de forskellige kilder, der er tabeller, hvor man ser datoer og de personer, der var med, er angivet ved deres rigtige navne.

Billedmaterialet er godt, og mange af billederne er ikke vist før, men stammer fra politiets arkiver.

Disse 2 første bind giver absolut ønske om at læse 3. og sidste bind.

Den endelige anmeldelse vil blive gjort færdig efter 3. bind.

Kaj Christensen

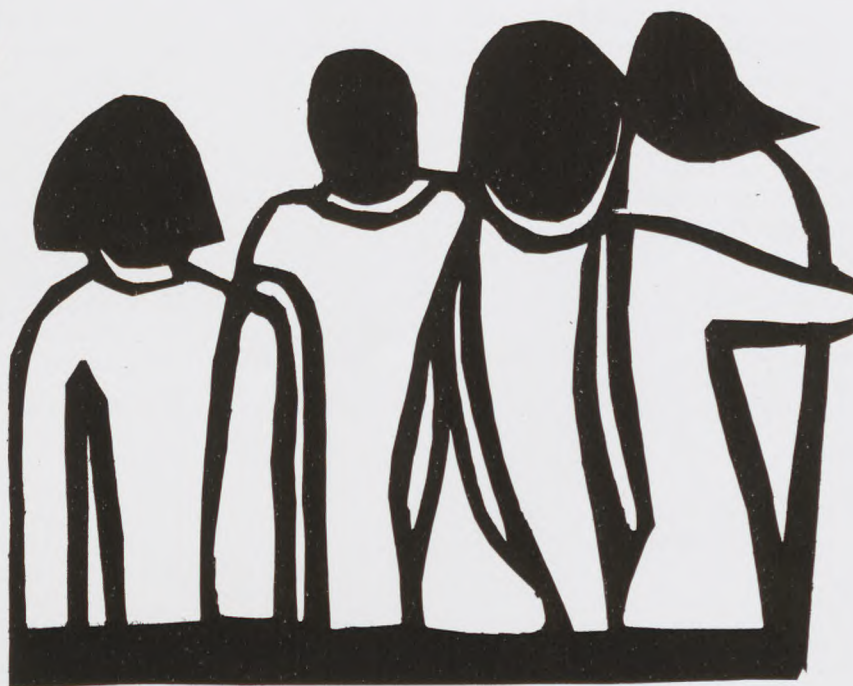

Børnene havde længe forundret
lyttet til hende, den fremmede,
der fortalte dem om sit land,
da én af dem spurgte: - Er det sandt,
at der hos jer er mange millioner,
der ikke kan læse?

Og hun, den fremmede, nikkede svagt
og svarede: - Ja, hos os er der
millioner, der ikke kan læse...
men I kan. Fortæl mig:
hvad læser I?

Carl Scharnberg

Papirklip: Netka Bach.

Udsendt af 'uofficielle synspunkter', Vraa.
Kopiering og ophængning ses gerne.

ADRESSELISTE

LANDSFORENINGEN ERHVERVSHÆMMEDE FRA FRIHEDSKAMPEN

Fmd.: Jens Jac. Jensen, Glentevej 27, 1. tv.
7000 Fredericia. tlf. 75 92 54 57
Kass.: Knud Poulsen, Julsøvej 380,
8240 Risskov, tlf. 86 17 20 48, Giro 543 27 23.

Omegnsafdelingen:

Fmd.: Eigil Skov Jørgensen,
Strandvej 35, Kulhus, 3630 Jægerspris,
tlf. 47 53 02 48, giro 8011788.
Sociale sager v/Jens Aller Skelhøjvej 11, 1. th.,
2800 Kgs. Lyngby, tlf. 45 88 88 72 og
45 93 58 98

Tirsdag-torsdag kl. 10-12

Esbjerg afd.: Fmd.: Marius Jensen,
Hjertingparken 169, Hjerting,
6710 Esbjerg V., tlf. 75 11 64 18.
Kontor: Gammel Fritidscenter, Gønnevangs-
vej (ved Østerbycentret), 6700 Esbjerg.
Åbent hver onsdag kl. 14-17.

Sydøstjysk afd.: Fmd.: Jens Jac. Jensen,
Glentevej 27, 1. tv., 7000 Fredericia,
tlf. 75 92 54 57.

Kontor: Vendersgade 28, tlf. 75 93 29 73,
åbent tirsdag 14-16.

Kolding: Kontor: Staldgården.

Åbent torsdag kl. 14-16, tlf. 75 53 18 84
Odense afd.: Formand Henry Jensen,
Strynøgade 14, 5000 Odense C.,
tlf. 65 90 32 02

Kass.: Alfred Andersen, Bregnevej 7,
5220 Odense SØ, tlf. 66 11 58 69.

Sydfyns afd.: Fmd.: Ole Martinussen, Bru-
uns Alle 20, 5700 Svendborg, tlf. 62 21 40 48

Sjællands afd.: Fmd.: Mogens Henrik Niel-
sen, Nystedvej 14, Veddelev, 4000 Roskilde, tlf.
46 75 77 13.

Kass.: Villy Jensen, Lindevej 12,
3200 Helsinge, tlf. 48 79 45 91.

Aalborg afd.: Fmd.: Børge Dahl, Herskinds-
gade 9, 9000 Aalborg, tlf. 98 12 84 92.
Kontor: Sofieldalsvej 80, 9200 Aalborg SV, tlf.
98 18 58 18.

Åbent torsdage 10-16. Åbent for kammerat-
ligt samvær torsdag 14-17.

Århus afd.: Fmd.: Wilfred Thomsen,
V. Stuckenbergsvej 25, st, 8210 Aarhus V.,
tlf. 86 10 41 25.

Kass.: Erik Bjørn Nielsen, Brovænget 25,
8250 Egå, tlf. 86 22 29 48.

Centrets adresse: Skovvangsvej 220,
8200 Århus N, tlf. 86 16 91 18 i åbningstiden:
Tirsdag og torsdag kl. 10-12.

THERESIENSTADT-FORENINGEN

Fmd. Birgit Krasnik Fischermann, Gl. Vårtov Vej
29 2' tv., 2900 Hellerup,
tlf. 39 62 83 55.

Kass.: Michael Fingeret, Herman Triers Plads 2,
1631 Kbh. V, tlf.: 35 37 11 21,

BUCHENWALD-KLUBBEN

Fmd.: Hans Andersen, Sløsevej 19,
4894 Øster Ulslev, tlf. 54 86 55 59.
Kass.: Ernst Steen, Vendersgade 6,
1363 København K, tlf. 33 12 85 95.
Sommer: Møststien 6, Vester Lyng,
4500 Nykøbing S, tlf. 59 91 01 20.
Skr.: Mogens Madsen, Ved Bellahøj 13 A
9. th., 2700 Brønshøj, tlf. 38 28 45 98
Aalborg: Fmd.: Chresten Stendahl, Rinddalen
33, 9550 Mariager, tlf. 98 54 14 26.
Kass.: Henry Jensen, Østerled 44, 9370 Hals,
tlf. 98 25 18 56.

DACHAU-KLUBBEN

Fmd.: John Nielsen, Margrethevej 28, Ejby,
4070 Kirke Hyllinge, tlf. 46 40 50 87.
Kass. Arne Lohmann, Sikavej 72,
3250 Gilleleje, Giro 645 8718,
tlf. 48 30 08 44

FORENINGEN AF GESTAPO- FANGER FRA BESÆTTELSEN

Fmd.: Solveig Skjøtt, Dalsø Park 128,
3500 Værløse, tlf. 44 48 56 74.
Kass.: Salle Fischermann, Toftekærvej 28 C,
2820 Gentofte, tlf. 39 65 89 90.

HANNOVER-STÖCKEN

Fmd.: Peter Møller Madsen, Sjælør Boulevard
12,2 tv., 2450 Kbh. SV., tlf. 36 16 60 98.
Kass.: Carl Adolf Sørensen, Egernevej 24,
8270 Højbjerg, tlf. 86 27 23 47.

HORSERØD-STUTTHOF- FORENINGEN

Fmd.: Harry Em. Rasmussen, Ejgårdvej 14B,
st. tv. 2920 Charlottenlund, tlf. 39 64 11 84.
Kass.: Gertrud Stjernholm Nielsen,
Ved Bellahøj 23 B, 7, 2700 Brønshøj
tlf. 38 60 91 20.

NEUENGAMME-FORENINGEN

Fmd.: Helge Hansen, Hovedgaden 38,
4350 Ugerløse, tlf. 59 18 80 09.
Kass.: Cornelius Olsen, Gammelgårds Alle
111, 2665 Vallensbæk Strand, tlf. 43 54 78 36.

SACHSENHAUSEN- FORENINGEN

Fmd.: Peder Søgård, Amerikavej 7, 4. th.,
1756 København V.,
tlf./fax 55 44 10 32 og 33 23 02 14.
E-post: pse17@dadlnet.dk
Kass.: Emmy Eskildsen, Nansengade 22, 5000
Odense C., tlf. 66 11 92 52.
Odense: Evald Lægteskov, Granparken 128,
5240 Odense NØ, tlf. 66 10 24 15.

RAVENSBRÜCK-GRUPPEN

Astrid Blumensaadt, Carlsgade 5,
5000 Odense C., tlf. 66 12 79 08.

Foreninger uden for Sammenslutningen

ALLIEREDE KRIGSSEJLERES VETERANFORENING

Formands: Else Lizier, Tårnvej 20,
2610 Rødovre, tlf. 36 70 03 68.
Kass. Erik Qvist, Udsigten 16
4220 Korsør, tlf. 58 37 78 06.

KRIGSSEJLERGRUPPEN 1939-1945

Bent Ørberg og Bjørg Vitnes, Torvegade 64, 3.
& 4. sal tv., 1400 København K.,
tlf.: 32 95 22 06 / 32 95 55 04.

GESTAPOFANGERNE RANDERS

Fmd.: Frode Greve Rasmussen,
Lyngdalvej 18, 8500 Grenå
tlf.: 86 30 90 76
Kass.: Ejnar Hulten, Møllevej 69, Hornbæk,
8900 Randers, tlf. 86 41 81 81.

ARBEJDSKADESTYRELSEN

Æbeløgade 1 - Postboks 3000 - 2100 Køben-
havn Ø., tlf. 39 17 77 00,
Fax. 39 17 77 11.
Konsulent Anna-Lise Clausen.
Kontortid: tirsdag kl. 11 - 13.00.
Tlf.: 39 17 78 60

FERIEMULIGHEDER:

Anholt: Ejers af De Erhvervshæmmede.
12 senge. Adresse: 4. Maj-huset, 8582 Anholt
by. Henv. til S.E.F. Skovvangsvej 220, 8200
Århus N. Tlf. 86 16 91 18, i kontortiden eller
Knud Poulsen, Julsøvej 380, 8240 Risskov,
tlf. 86 17 20 48. Ansøgning om ophold i
højsæsonen skriftligt senest den 1. februar.
Kegnæs: Kegnæs-huset ejers af Kammerater-
nes Hjælpefond. Se bladets side 2. Åbent hele
året. 7 senge. Flejmosen 6, Østerby, 6470 Syd-
als, tlf. 74 40 53 52.
Ansøgningsskema fås hos Aase Beck Eigen-
broth, John F. Kennedys Plads 4,
9000 Aalborg, tlf. 98 12 32 31.
Ansøgningsfrist 1. februar.
Smidstrupphytten: Ejers af Foreningen af Ge-
stapofanger fra Besættelsen. 4 senge. Henv.
til: Solveig Skjøtt, Dalsø Park 128,
3500 Værløse, tlf. 44 48 56 74.